

BÜNTETŐJOG ÉS BÜNTETŐELJÁRÁS AZ 1980-AS ÉVEK KÍNÁJÁBAN

DR. FARKAS ÁKOS

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az 1949. október 1-jén kikiáltott Kínai Népköztársaságban negyven évet kellett várni a büntetőjog és a büntetőeljárás törvényi szintű szabályozására. Ennek fő oka a Mao Ce-tung által képviselt ún. *tömegpolitikai irányvonal* több évtizedes uralmában keresendő. Ennek lényege a tömegeknek az államigazgatási és igazságszolgáltatási munkába történő fokozott bevonása, célja pedig az elbürokratizálódás megakadályozása volt. Az attól való irtózás gátján hosszú ideig megtört minden ésszerű, a szakelemet és a formális szervezetek kiépítésének fontosságát előtérbe helyező törekvés. A „reakciós” jelzőt kapták olyan elvek, mint a törvényesség, a bírói függetlenség, az ártatlanság védelme. Az igazságszolgáltatás Kínában a 70-es évek végéig „a népi demokratikus államhatalom” egyik fegyverének Magyarországon sem ismeretlen szerepét töltötte be. E „fegyver” alkalmazása során az ideológiai és osztályszempontú megfontolások minden esetben megelőzték a jogiakat. Ez a helyzet 1976. szeptember 9-én Mao Ce-tung halálától, majd az ún. „négyek bandájának” elkeresztelt hatalmi csoport (Csiang Csiang, Csen Po-ta, Vang Hun-ven, Csang Csun-csiao) letartóztatásával (1976. október 7.) kezdődően fokozatosan megváltozott. A változások egyik legmarkánsabb jele volt az új alkotmány elfogadása (1978 és 1982), majd az 1980. január 1-jén hatályba lépett, a tanulmány tárgyát képező büntető, valamint büntetőeljárás törvény megalkotása, majd ezek alapján

---

DR. FARKAS ÁKOS
egyetemi adjunktus
ME ÁJK
Bűnügyi Tudományok Tanszéke
3515 Miskolc-Egyetemváros

1980. novemberétől 1981. januárjáig a „négyek bandája” perének lefolytatása. Mielőtt ezen törvények elemzésére térnénk, érdemes egy pillantást vetni Kína bűnözésére és igazságszolgáltatási szervezetére.

I. BŰNÖZÉS A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

A Kínai Népköztársaság bűnözése a kriminológiai kutatások számára hosszú időn keresztül ismeretlen terület volt. Hivatalos statisztikákat nem hoztak nyilvánosságra – ehhez még ma is csak szórványosan lehet hozzájutni –, közvetlen tapasztalatszerzésre a 70-es évek elejéig nem nyílt mód és akkor is hiányos és félrevezető információkat lehetett szerezni. Az egyetlen olyan hivatalos szaklap a Cseng-Fa-Jen Csiu (Politikai és Jogi Tanulmányok), melyből még a tudományos kutatásokból hírt lehetett kapni 1966 közepén megszűnt.¹ Az információ hiánya azonban nem szüntette meg az érdeklődést a probléma iránt. A forrást a sinológia egy sajátos ága szolgáltatta: „Hongkong-ban, az Egyesült Államokban és számos más helyen ugyanis nagy létszámú intézetek foglalkoznak azzal, hogy feldolgozzanak, rendszerezzenek és főleg összehasonlítsanak mindent, ami megjelenik a kínai sajtóban, elhangzik a kínai rádióállomások adásaiban.” (Imre, 1973. 149. o.) Ebből az adathalmazból igyekeznek a kutatók ma is kihámozni a kínai bűnözés jellegzetességeit. Az elérhető kínai források felhasználásán túl a fejezet is ezekre támaszkodik.

Kínában a 70-es évek végéig az volt a hivatalos álláspont, hogy a bűnözés jelentéktelen probléma. Hivatalosan csak „csekély” számú ellenforradalmi bűncselekményről tettek említést. Az volt az általános – számunkra sem ismeretlen – vélekedés, hogy a bűnözés a magántulajdonon alapuló kizsákmányolás eredménye. Mivel ez a szocializmusban megszűnt, a bűnözés is szükségszerűen elhal. A Kínában járt élesszemű látogatók híradásai a rácsos ablakokról, vastüskés kerítésekről, lelakatolt biciklikről cáfolni látszottak, hogy Mao eszméinek hatására a kínai ember átalakult és teljes mértékben tiszteletben tartja más személyét, vagyonát. Egyéb források is arról tanúskodtak, hogy létezik bűnözés és Kínában is ugyanúgy elkövetnek rablást, emberölést, nemi erőszakot, prostitúciót, vesztegetést, spekulációt és egyéb bűncselekményeket mint más országokban. A források a hetvenes években a következő jellegzetes bűncselekményfajtákat különböztették meg:

a) élelmiszer- és ruhavásárlási jegyek, mezőgazdasági termények és különböző használati cikkek, mint pl. óra, kerékpár, rádió, ruhanemű *lopása, rablása*;

b) hamis igazoló papírokkal, élelmiszerjegyekkel, élelmiszerral, gyógyszerrel, kábítószerrel, elsősorban ópiummal, kerékpárral, arany- és ezüstneművel folytatott *feketepiaci kereskedelem*;

c) prostitúció, nemi erőszak;

d) a vidékre küldött fiatalok városban történő *illegális tartózkodása*;

e) társadalmi tulajdon megdézsmálása;

f) megvesztegetés, korrupció;

g) politikai deliktumok. (Mädling, 1979. 73–74. o.)

A bűnözés egy jelentős részét – egyes becslések szerint mintegy 6%-át – a 70-es években is a fiatalok bűnözése alkotta. A Mao által 1968-ban kibocsátott felhívás, hogy a fiatalok menjenek vidékre a parasztok közé dolgozni, hogy azok átneveljék őket, a látszat ellenére nem talált egyöntetű helyeslésre az érintett, több millió főt (1978-ig összesen 17 millió) számláló 16–25 év közötti korosztályban. Ez ugyanis egyértelmű kötelezettséget jelentett, aminek eredményeképp egyrészt a viszontlátás reménye nélkül hosszú időre elszakadtak családjuktól, másrészt tanulmányaikat félbe kellett szakítani anélkül, hogy tudták volna milyen esélyük van annak folytatására. (A 60-as évek végének, a 70-es évek elejének e korosztályát ma Kína „elveszett nemzedékének” nevezik.) A vidéki körülmények sem ösztönöztek mindenkit arra, hogy életük elkövetkező részét ott töltsék. Ennek eredményeképpen számosan – hivatalos adatokat nem hoztak nyilvánosságra – megszöktek kijelölt tartózkodási helyükről. Mivel létfenntartásukat nem tudták fedezni és szüleiktől, hozzátartozóiktól sem várhattak támogatást anélkül, hogy ez a hivatalos szervek tudomására jutva őket is veszélybe ne sodorja, bűncselekményeket követtek el. Sok nő pl. prostitúcióból élt meg (Chiu, 1977. 376. o.), de a városokba illegálisan visszatértek jelentős számban követtek el vagyon elleni bűncselekményeket is. A fiatalok által elkövetett bűncselekményekkel több hivatalosan nem publikált dokumentum is foglalkozott. Az egyik ilyen 1973-ban készült Jünan tartományból származó dokumentum – mely harminc olyan bűnügy vizsgálatából von le következtetést, melyet 16 és 25 év közötti fiatalok és a mi fogalmaink szerint fiatal felnőtt korú követett el – a bűncselekmények elkövetőit a következőképpen jellemzi:

„Az elkövetők közül néhányan a volt kizsákmányoló osztályhoz tartozó családból származtak és ez a háttér játszott szerepet abban, hogy ellenforradalmi bűncselekményeket követtek el és a párt, valamint a szocialista társadalom ellenségévé váltak. Néhányan, akik nem kizsákmányoló családból származtak, megfélemlítettek osztály-hovatartozásukról. Először csak elégedetlenkedtek a párttal és a szocialista társadalommal, majd ez fokozatosan odáig fajult, hogy ellenforradalmi tevékenységben vettek részt. Mások a könnyű megélhetés után vágytak, megvetették a munkát és a kényelmes élet reményében megdézsmálták az állami és a kollektív tulajdont. Néhányan közülük rablást és gyilkosságot követtek el, hogy pénzhez jussanak, mások mivel más nővel akartak élni feleségüket ölték meg, volt olyan, aki erkölcsileg annyira elkorcsosult, hogy szüleit gyilkolta meg.” (Chiu, 1977. 377. o.)

A dokumentum megállapításaiból kitűnik, hogy a bűncselekmények elkövetésének okai között igen fontos szerepet tulajdonítottak az elkövetők társadalmi, politikai háttérének, nézetrendszerének, ami azt sugallja, hogy a bűnözés jelentős részben és nemcsak a politikai bűncselekményeket illetően, a politikai – elsősorban ellenforradalmi – beállítottság, valamint a burzsoá erkölcsök (tulajdonosi haszonlesés, a köztulajdon semmibe vétele) függvénye. Ezt a büntetések kiszabása során súlyosító körülményként értékelték.

A bűnözés politikai szempontú értékelésében a 70-es évek vége felé változás következett be. Ezt bizonyítja egy, a Kínában megjelent újságok, rádióállomások adásai,

valamint más dokumentumok alapján készített statisztika is. Eszerint 1976-tól 1980-ig a Btk. és a Be. hatálybalépéséig nyilvánosságra hozott büntetőügyek közül az ellenforradalmi jellegűek aránya a vizsgált bűncselekményeken belül elfoglalt 10–12%-ról 0-ra csökkent a nem ellenforradalmi jellegűeké pedig 20–30%-kal emelkedett. (Koldorf, 1983. 99. o.) Ez annak elismerését is bizonyítja, hogy a bűnözés okait nem lehet kizárólag politikai tényezőkkel magyarázni. Számtalan ennél sokkal jelentősebb társadalmi körülmény is szerepet játszik alakulásában. Klaus Mäding könyvében ezeket a következőkben határozza meg:

1. Különböző korlátozások bevezetésére adott társadalmi reakciók (vidékre küldés, élelmiszer- és ruhaanyag rendszer, házasságkötési korlátozások, a véleménynyilvánítás korlátozása);

2. A gazdaság működési zavarai, az áruhiány megléte, amely az 1) pont alatt felsorolt bűncselekmények egy részét is kiváltja;

3. Az állami és pártbürokrácia működésének diszfunkciói (korrupciós cselekmények);

4. Társadalmi válsághelyzetek (ilyen volt a kulturális forradalom és pl. az 1976. évi tangsani földrengés) és a 70-es évek mesterséges háborús pszichózisa, amelyek kedveztek az erőszakos cselekményeknek;

5. A szexuális nevelésből adódó problémák, melyek a nemi erkölcs elleni erőszakos cselekmény forrását képezték. (Mäding, 1979. 81–83. o.)

A bűnözés fő okainak megjelölt tényezők a mai tények, adatok fényében helytállóknak tűnnek. A 80-as évek nyitási politikája következtében beszerezhető információk, de a kínai elemzések is ezt támasztják alá. A gazdasági átalakítás, a különleges gazdasági övezetek létrehozása, a kereskedelmi tevékenység élénkítése, a mezőgazdasági felelősségi rendszer bevezetése és az ezzel együttjáró vagyoni differenciálódás hatására azonban a 80-as évek bűnözésében a következő új jelenségek mutatkoztak meg.

1. Megélnékült a gazdasági bűnözés, az illegális valutapiac, műkincs-kereskedelem, a csempésztevékenység, a korrupció

Erre példa Vang Je-min esete, aki állami áruházaknak komoly összegű kenőpénz ellenében több ezer színes televízió szállítását helyezte kiadásba, vagy ugyanúgy magas jutalékért vállalta, hogy állami exportengedély birtokában kínai parasztok gabonáját külföldön értékesíti.² A gazdasági bűnözés, mint ezt egy nagyszabású, 1985 márciusában leleplezett büntetőügy is bizonyítja, nem hagyja érintetlenül a helyi párt és állami tisztségviselőket sem: az elkövetők feketepiacon mintegy 1,5 milliárd dollárért vásároltak 89 ezer gépkocsit, 2,86 millió színes televíziót, 252 ezer videomagnót és 112 ezer motorkerékpárt vittek be illegálisan Hajnan szigetére és adták el országszerte két-háromszoros áron. Az ügylet közvetlen lebonyolítói mellett szerepelt az ügyben a sziget 94 közhivatalnoká közül 88, 872 társaság, köztük iskolák, óvodák.³ 1985. év első kilenc hónapjában Kínában húszezer gazdasági bűncselekményt derítettek fel, mellyel a jelentések szerint az államot kilenc milliárd jüan kár érte. „Az anyagi kár mellett az

ideológiai kár veszélye is fenyeget – állapítja meg a Die Zeit Cikkírója – ugyanis a vizsgálatok szerint különösen pártkáderek kapják meg könnyen a korrupció fertőzését. 1985-ig mintegy 67 ezer párttag ellen indult eljárás meg nem engedett tevékenység miatt.”⁴ A korrupció és a gazdasági bűnözés ellen 1982-ben kampány indult, de ez nem vezetett különösebb sikerre, hisz e bűncselekmények száma meghaladta a 81 ezret,⁵ ami az előző évhez képest 54%-os emelkedést jelentett. Megjegyzésre érdemes, hogy a káderek gyermekei is mind nagyobb mértékben követnek el bűncselekményeket. Sanghajban pl. hat kádergyermek 1981 és 1984 között 48 alkalommal követett el nemi erőszakot és három alkalommal nemi erőszak kísérletét. Közülük három személyt halálra ítélték és kivégeztek, a másik három három és húsz év közötti börtönbüntetéssel súlytották.

2. Megnövekedett a prostitúció és a pornográfia

1984-ben pl. Sanghajban letartóztattak egy férfiakból álló csoportot, amely legalább tíz nőt szervezett be „obszcén pornográf képek” készítéséhez. A csoport vezetőjét halálra ítélték és nyilvánosan kivégezték, négy tagját négy és tíz és közötti börtönbüntetésre ítélték. Egy másik tudósítás szerint egy fényképészeti műterem vezetője bandát szervezett, amely 1979 és 1983 között pornográf képeket terjesztett. A vádlottak fotóművészeknek adták ki magukat, hogy így fiatal nőket „elcsábítsanak, korrumpáljanak, tönkretessenek”.⁶

3. Emelkedett a leánycsecsemő-gyilkosságok száma

„A leánygyermek születése a kínai család értékrendje szerint egyfajta csapást jelentett. Az igazi értéket a fiúgyermek képviselte, két szempontból is. Egyrészt a fiúk biztosították a családi név továbbélésének a lehetőségét, ezen túl azonban még gazdasági potenciált is képviseltek, mivel a családban maradtak és annak munkaerejét házasságukkal tovább gyarapították, szemben a leánygyermekkel, akik a családot férjhezmenetelükkel elhagyták. A leánygyermek elpusztítása különösen szegény családokban, éhínség, természeti csapások idején 1949-ig megtört cselekmény volt Kínában. Ezután úgy tűnt sikerrel vették fel a harcot ez ellen a kegyetlen szokás ellen. Az új kínai népesezési politika az „egy házaspár – egy gyermek”, valamint az anyagi gyarapodás lehetőségének a megnyílása, különösen a falvakban, a mezőgazdaságban ismét felélesztette ezt a szokást. Ezt bizonyítja, hogy az 1980 szeptemberében hatályba lépett házassági törvényben külön meg kellett tiltani az újszülöttek megölését. Leány születése esetén egyesek feleségüket akarják megölni, hogy más nőt vehessenek el, sokan egyszerűen visszaviszik az asszonyt szüleik házába.” (Jordán, 1987. 71. o.)

4. Vidéken is megnőtt az erőszakos cselekmények száma

Ezek között a források a következőket említik a leggyakrabban:

a) *A helyi pártkáderek és az általuk vezetett közösségek hatalmi túlkapásai, visszaélései*

Erre példa egy termelőbrigád párttitkárának – bizonyos Csang Hsziao-kajnak – az esete, aki vitába keveredett egy rendőrrel mert az tiltott halászatot ért egy termelőbrigád-beli fiút a Van-ping-beli Vu csang tapon és meg akarta őt büntetni. Ennek az lett a következménye, hogy a termelőbrigád és a helyi rendőrség tagjai összezsáptak, aminek az utóbbiak látták a kárát, ezen felül a brigádtagok a párttitkár felhívására – bosszúból – 23 ezer jüan értékű halat is kifogtak a tóból. Több híradás szól arról is, hogy tiltott faki-termelést, bányászatot folytatnak a helyi vezető pártkáderek biztatására, ami azt bizonyítja, hogy a helyi közösségek érdekeit az állam érdekei fölé helyezik. (Perry, 1985. 430. o.)

b) *A különböző családok, közösségek között, valamint a hivatalos szervekkel vallási szertartások ürügyén történő összezsáptások*

A családi, közösségi szolidaritás egyik kifejezője a vallási összetartozás, a különböző szertartások végzése, vallási emlékművek emelése. Ez számtalan esetben más közösségekkel és a hatóságokkal való összeütközéshez vezet. Ezt mutatja az egyik kommunabeli eset, ahol a Li vezetéknevűek ősi halotti emlékművet állítottak helyre, amely alatt állítólag „a hős Li tábornok” nyugodott. Mintegy kétezer Li vezetéknevű gyűlt össze, hogy vallási szertartással áldozzanak neves ősüknek. Amikor a helyi hatóságok e szertartásba beavatkoztak, komoly összetűzés keletkezett az összegyűlték és a hatóság képviselői között. (Perry, 1985. 433. o.) A vallási összetartozás igényének kifejeződése a különböző szekták és ennek folyamodványaként a Kínában mély gyökérrel rendelkező titkos társaságok megalakulása és működése. Ezzel függ össze a vajások, kuruzslók, „varázslók” és „boszorkányságok” tevékenységének megélénkülése, ami a Btk. rendelkezéseiben is tükröződik.

c) *Az új mezőgazdasági felelősségi rendszer eredményeként megjelentek a meggazdagodott parasztcsaládokkal szembeni erőszakos cselekmények, melyek a jövedelmekkülönbségek miatt keletkezett feszültségek levezetésének egyik forrását jelentik.*

A bűnözésben bekövetkezett strukturális változások, úgy tűnik nem jelentik egyben a bűnözés növekedését is. A hivatalos adatok szerint ugyanis Kínában a bűnözés csökken. Egy 1985-ben a Beijing Review-ben megjelent értékelés szerint 1982-től 1985-ig a tízezer lakosra jutó bűncselekmények száma hétről ötre csökkent. Kína egymilliárdos lakosságát alapul véve ez annyit jelent, hogy a bűncselekmények száma hétszázazereztől mintegy ötszázazerre (csaknem 30%-kal) csökkent.⁷

Egy korábbi 1983-ból származó statisztika szerint a bűncselekmények 80%-a tartozik a főbenjáró bűncselekmények (gyilkosság, rablás, erőszakos közöszlés) közé. Ezek

száma, fenti számítást figyelembe véve 1982 és 1983 között 56 ezerről 40 ezerre (29%-kal), ezen belül a rablásoké 44,9%-kal csökkent.⁸ Ez ellen a hivatalos optimizmus ellen szól, hogy éppen 1983 nyarán indult meg egy nagyszabású kampány a növekvő erőszakos bűnözés ellen,⁹ ami éppen hogy nem e bűncselekmények csökkenésére mutató jel. Ezekből az adatokból az tűnik ki, hogy Kínában a bűnözés a derülátó értékelés ellenére is komoly problémát jelent, amivel az igazságszolgáltatási szerveknek meg kell küzdeni. A következőkben e szervek felépítéséről és működésének néhány kérdéséről szólnunk.

II. AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS FELÉPÍTÉSE

Kínában a formális igazságszolgáltatási szervezet 1957-től fokozatosan visszafejlődött és a „kulturális forradalom” kataklizmájában egy időre gyakorlatilag meg is szűnt. Ismételt helyreállítására csak az 1978-as, illetve az 1982-es Alkotmány alapján nyílt mód. Az Alkotmány III. Fejezet 7. Alfejezete rendelkezik a népi bíróságok és a népi ügyészségek szervezetéről.

1. A bíróságok szervezete

Az Alkotmány rendelkezése értelmében a népi bíróságok az állam igazságügyi szervei (125. Cikk), melyek igazságügyi jogköröket *függetlenül, a törvényes rendelkezéseknek megfelelően gyakorolják, munkájukba nem avatkozhatnak be adminisztratív szervek, szervezetek és egyének.* (128. Cikk) A legfelső szintű igazságügyi szervnek az Alkotmány a Legfelső Népi Bíróságot jelöli meg, amely ellenőrzi a különböző szintű népi bíróságok és a különleges népi bíróságok (vasútszállítási, vízi szállítási, katonai stb.) igazságszolgáltatási tevékenységét. A Legfelső Népi Bíróság – melynek élén az Országos Népi Gyűlés által legfeljebb kétszer öt éves ciklusra választott elnök áll (126. Cikk) – ellenőrzi a különböző felső szintű népi bíróságok és különleges népi bíróságok, azok pedig a náluk alacsonyabb szintű népi bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységét (129. Cikk).

A Legfelső Népi Bíróság az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának, a különböző szintű helyi népi bíróságok az őket választó államhatalmi szerveknek tartoznak beszámolási kötelezettséggel (130. Cikk). A bíróságok szervezetéről az 1979. július 1-jén alkotott és 1980. január 1-jén hatályba lépett Bírósági Szervezeti Törvény (BSZT) rendelkezik. E szerint a bírósági szervezet alapfokú, középfokú, felsőfokú népi bíróságokra, valamint a Legfelső Népi Bíróságra tagozódik. Alapfokú népi bíróság működik minden városban és járásban. A népi bíróságok büntető és polgári ügyekben ítéleznek. Ezen kívül – a már ismertetett lakóhelyi szervezetben igen fontos szerepet játszó – közvetítő bizottságok tevékenységét is segítik jogi tanácsaikkal, valamint a bíróságokhoz forduló ügyfeleknek is jogsegélyt nyújtanak (BSZT 19. Cikk).

Középfokú népi bíróság működik minden megyében és autonóm területen. Ezek a bíróságok a büntető és polgári ügyszakon kívül gazdasági ügyekben is folytatnak ítéle-

zési tevékenységet. Első fokon bírálják el különösen az ellenforradalmi, a halállal is büntetendő, valamint külföldi állampolgár által elkövetett bűncselekményeket. Másodfokon bírálják el az alapfokú népi bíróság határozata ellen benyújtott fellebbezéseket (BSZT 25. Cikk).

Felsőfokú népi bíróság áll a tartomány, valamint az autonóm terület igazságszolgáltatásának, valamint közvetlenül a központi kormányzat igazgatása alá tartozó városok igazságszolgáltatásának élén. Minden olyan ügyben, melyben az előbb felsorolt bíróságok ítélkezési tevékenységet folytatnak eljárhatnak, másodfokon bírálják el a középfokú népi bíróság határozata, valamint a tartományi jelentőségű ügyek ellen benyújtott fellebbezéseket. A Legfelső Népi Bíróság, a már ismertetett felügyeleti jogkörén túl minden olyan ügyben, melyben az alacsonyabb szintű népi bíróságok ítélkezési tevékenységet folytatnak, valamint az országos jelentőségű ügyekben eljár (BSZT 31. Cikk).

Bíró lehet minden huszonharmadik életévét betöltött kínai állampolgár, akit a politikai jogok gyakorlásától nem fosztottak meg. A bírói tisztség betöltéséhez a jogi előképzettség nem előfeltétel. A bírákat az azonos szintű népi kongresszus választja és a népi kongresszus állandó bizottsága nevezi ki. A választás a kongresszus mandátumának lejártáig – öt évre – szól. A Legfelső Bíróság elnökének kivételével, a bírák több alkalommal újraavaszthatók. A bírák mellett működő népi ülnököket a helyi népi kongresszusok választják, de ezzel eredeti munkaviszonyuk nem szűnik meg, fizetésüket is onnan kapják. Jogaik a bírakkal azonosak.

2. Az ügyészség

Az Alkotmány szerint a Kínai Népköztársaságban Legfelső Népi Ügyészség, különböző szintű helyi népi ügyészségek és különleges népi ügyészségek működnek (132. Cikk). A népi ügyészségek a törvényes ellenőrzés állami szervei (131. Cikk). A legmagasabb szintű ügyészi szerv a Legfelső Népi Ügyészség, melynek vezetőjét – a Legfelső Népi Bíróság elnökével megegyezően – az Országos Népi Gyűlés legfeljebb két alkalommal 5–5 évre választja (132. Cikk). Az Alkotmány az ügyészi szervezetnek is biztosítja a függetlenséget. Jogkörét önállóan a törvényes rendelkezéseknek megfelelően gyakorolhatja és munkájába nem avatkozhatnak be adminisztratív szervek, szervezetek és egyének (133. Cikk). A Legfelső Népi Ügyészség – amely az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának tartozik beszámolási kötelezettséggel – irányítja a különböző szintű helyi népi ügyészségek és a különleges népi ügyészségek (vasúti szállítás, vízi szállítás, katonai stb.), a magasabb szintű népi ügyészségek pedig az alacsonyabb szintű népi ügyészségek munkáját. A népi ügyészségek a megfelelő szintű államhatalmi szerveknek és a magasabb szintű népi ügyészségeknek tartoznak beszámolási kötelezettséggel (135. Cikk). Az ügyészi szervezetben tehát érvényesül a kettős alárendeltség elve. Az 1979. év július 1-jén alkotott, 1980. január 1-jén hatályba lépett Ügyészségi Szervezeti Törvény (ÜSZT) rendelkezései értelmében az ügyészségek hatásköre és illetékessége a megfelelő bíróságok hatásköréhez és illetékességéhez igazodik. Az ügyészek választására a bírákra vo-

natkozó szabályok érvényesek. A törvény értelmében az ügyészségre a következő feladatok hárulnak:

a) a vádlói funkció ellátása hazaárulási és olyan büntető ügyekben, amelyek az ország, az állami politika, a törvények, dekrétumok és adminisztratív rendelkezések végrehajtásának egységét kísérik megbontani;

b) nyomozás lefolytatása olyan büntető ügyekben, melyeket közvetlen elbírálásra elfogadott;

c) a közbiztonsági szervek által lefolytatott nyomozás vizsgálata;

d) az előzetes letartóztatás, a vádemelés vagy azok mellőzésének kérdésében történő határozat hozatala;

e) a közbiztonsági szervek nyomozási tevékenysége feletti felügyelet gyakorlása;

f) a bűncselekmények elkövetői ellen eljárás lefolytatása és közbűntudat emelése, valamint

g) a bírósági tárgyalások törvényessége feletti felügyelet gyakorlása (ÜSZT 5. Cikk).

E funkciók ellátása során a törvény előírja számunkra, hogy az igazságot a tények alapján állapítsák meg, kövessék a tömegpolitikai irányvonalat, vegyék figyelembe az emberek véleményét, vessék alá magukat a tömegek ellenőrzésének, megfontoltan folytassák le a nyomozást, ennek során a hangsúlyt a tényekre helyezik és csekély fontosságot tulajdonítsanak a beismerő vallomásnak, a népből lévő és az ellenség, valamint a nép közötti ellentmondásokat korrekt módon bírálják el (ÜSZT 6. Cikk). Ebből a rendelkezésből látható, hogy az igazságszolgáltatásban, különösen az ügyészi munkában még nem szakítottak a régi elvekkel, bár a törvény ezekben lényeges korrekciót hajtott végre.

Az igazságügyi szervezetben funkciók betöltéséhez mint az látható volt, nincs szükség jogi előképzettségre. Ez jelzi a szakelemmel szemben meglévő negatív attitűdöt és a tömegpolitikai irányvonal erőteljes befolyását, de azt is, hogy az igazságszolgáltatási szervezet szakszerű működtetésének feltételei a valóságban még nem adóttak. Erre utalt pl. Teng Hsziao-ping egyik beszédében, amikor kijelentette, hogy legalább egy millióval kevesebb jogász van, mint amennyire az országnak szüksége lenne. (Leng, 1982. 213. o.) A jogászképzés a 60-as években radikálisan visszaesett. A kulturális forradalom ideje alatt pedig megszűnt. A képzés fellendítésére 1978 óta fordítanak fokozott gondot. A jelenleg meglévő négy politikai és jogtudományi intézet és a 31 meglévő jogi kar évente mintegy háromezer hallgatót bocsát ki. (Leng, 1982. 207. o.; Jordán, 1986. 62. o.) Ez azonban a jelenlegi igényekhez képest kevés. Az adatok szerint „a jelenleg mintegy hat-százezer jogi dolgozónak csak 8,1%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel”. (Jordán, 1986. 62. o.) Ezen különböző jogi kurzusok szervezésével, illetőleg a jogi ismereteket propagáló kampányokkal igyekeznek segíteni. A bírói és az ügyészi szervezet a kádergondok mellett a tárgyi feltételek hiányával is küszködik. Egy 1985. évből származó adat szerint Kínában összesen háromezernyolcvankilenc ügyészség és háromezerkilencvenöt bíróság működik. Sok esetben azonban nincs önálló épületük, más szervekkel társbérlet-

ben, helyhiánnyal küszködve folytatják tevékenységüket. Egyes esetekben csak egy fára kiakasztott tábla jelzi, hogy a közelben bíróság, ügyészség működik.¹⁰

A bírói és az ügyészi szervezet mellett meg kell említeni a közvetítő bizottságok rendszerét – felépítésüket, funkciójukat korábban ismertettük –, hisz segítő munkájuk, szűrőszerepük nélkül az egymilliárd lakosú Kína igazságszolgáltatása valószínűleg működésképtelen lenne.¹¹ Fontosságukat jelzi, hogy 1983-ban – a hivatalos adatok szerint – több mint nyolcvanezer öngyilkosságot és emberölést akadályoztak meg közvetítéssel. Ezen túl a büntetésből szabadultak reszocializálásában is jelentős szerepet vállaltak.¹²

Miután röviden áttekintettük a bűnözés helyzetét, az igazságszolgáltatás szervezeti a működésének néhány kérdését, vizsgáljuk meg hogyan reagál a büntetőjog és a büntető eljárási jog a bűnözésre, milyen szabályok szerint járnak el az igazságszolgáltatási szervek.

III. BÜNTETŐJOG A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

1. A kodifikáció előzményei

Kínában a szilárd jogrendszer és a független igazságszolgáltatás eszméje nem rendelkezett mély gyökerekkel. Az 1949 utáni időszak politikai irányvonala pedig a folyamatos osztályharc, a „permanens forradalom” eszméje megvalósulásának gátját látta és a burzsoá idealizmusnak bélyegezte a törvényesség és a független igazságszolgáltatás gondolatát.

Az 1954. évi Alkotmány deklarálta ugyan ezeket az elveket, és ennek nyomán meg is indult a kodifikáció előkészítése, ez azonban jószerivel a büntetőjogra korlátozódott. A munkára – ami 1957-ben végül is zátonyra futott – a felemáság, a törvényesség és a tömegpolitikai irányvonal, valamint a két ellentmondás feloldásáról vallott maocetungi elv közötti kompromisszum volt a jellemző. Ezt tükrözi a „Büntető Törvény Tervezetének Vezérfonala” (a továbbiakban Vezérfonal) is, melyet Mao Ce-tung-nak 1957. február 27-én a népben lévő ellentmondások helyes elbírálásáról mondott beszéde után, annak megállapításait felhasználva dolgozták ki.^{11/A} Részben e tervezeten alapul az 1979. évi Btk. is, ezért ismertetését erre való tekintettel is szükségesnek ítéljük.

A Vezérfonal az „Általános Rendelkezések” címszó alatt meghatározza, melyek azok az elvek, amin a Btk. rendelkezéseinek nyugodnia kell. Ezek Mao Ce-tungnak a két-fajta ellentmondás kezeléséről, valamint a népi demokratikus diktatúráról vallott nézetei.

Ebből következően:

1. a büntető törvény vezérlő elve a kétféle ellentmondásról és a népi demokratikus diktatúráról vallott maocetungi eszmék,

2. a bűncselekmények természete is a társadalomban meglévő ellentmondásokon alapul,

3. a bűncselekmények közötti különbségtételnél irányadó érték és módszer a kétféle ellentmondás elve, amit a bűncselekmények elbírálásánál is érvényre kell juttatni.

A Vezérfonal szerint a büntetőjog a proletárdiktatúra eszköze. Így:

1. A büntető törvény alapvető feladata az ellenség elnyomása, a nép védelmezése, a proletárdiktatúra megszilárdítása és a szocialista rendszer oltalmazása.

2. A büntető törvénynek az osztályharcból adódó állami politikai feladatokat kell szolgálnia.

3. A büntető törvény vezérelve a Párt (általános és különös) politikája.

4. A büntető törvénynek bírálnia kell a reakciós burzsoá és kuomintang büntető törvényeket. Le kell lepleznie és bírálnia kell a burzsoá jobboldaliak összeesküvését, amely azt a célt szolgálja, hogy megváltoztassák országunk büntetőjogának természetét.

A Vezérfonal foglalkozik a bűncselekmények és a bűnözés okaival is.

1. E szerint: A büntető törvénykönyvnek meg kell vonnia a határt a bűncselekmények és a nem bűncselekmények között. Bírálnia kell a burzsoá jobboldaliak azon képtelen állítását, hogy a bűnösség meghatározása nem történhet célszerűségi alapon.

2. Felsorolja a bűncselekmény fogalmi elemeit, melyek a következők:

a) Olyan cselekménye, amely súlyosan sérti a társadalmat (itt figyelembe kell venni a cselekmény következményeit, a cselekmény elkövetésének helyét és idejét).

b) A bűncselekmény elkövetőjének a felelősségre vonáshoz megfelelő életkort kell elérnie és alkalmasnak kell lennie a felelősségre vonásra (beszámítási képességgel kell rendelkeznie F. Á.).

c) A cselekményt az elkövetőnek szándékosan vagy gondatlanságból kell elkövetnie.

3. A Vezérfonal a bűnözés okait a kizsákmányoló társadalomban látja. Ennek következtében úgy véli, hogy bírálni kell a bűnözés okairól vallott burzsoá reakciós elméleteket, amelyek ennek a nézetnek ellentmondanak.

A szocialista kínai társadalomban meglévő bűnözés létének okait az osztályharcnak tulajdonítja és úgy véli, hogy a változó bűnözési szokások is ennek pillanatnyi állásától függenek. Ezért a Vezérfonal álláspontja szerint bírálni kell „a burzsoá jobboldaliak azon képtelen állítását, hogy a szocialista rendszer is kitermelheti a bűnözést. A bűnözés megelőzésére a következő védelmi intézkedéseket tartja szükségesnek:

1. A hazafiúi egység megteremtését, ami határozott és hatékony intézkedést jelent a tömegek megszervezésére, mozgósítására, a bűnözés megelőzésére.

2. A biztonsági rendszabályok megszegőivel szembeni büntetések kiszabását (adminisztratív, tehát a közbiztonsági szervek által alkalmazott büntetés F. Á.), ami fontos intézkedés a kisebb súlyú bűncselekmények elleni és megelőzésükért folytatott küzdelemben.

3. Munkával történő nevelést és átalakítást; ami – a Vezérfonal szerint – alkotó módszer a bűnözés megelőzésében, mert az elkövető átalakítása érdekében kiegészítő nevelésben részesíti őt és munkaalkalmat is nyújt számára.

4. Az előbbieken túl a büntetés kiszabása is fontos eszköze az elkövető átalakításának és a bűnözés megelőzésének. Ebben a részben a Vezérfonal leszögezi, hogy a büntetés természete a burzsoá országokban kiszabott büntetésektől alapvetően különbözik, majd rátér a különböző büntetési nemekre, melyek a következők: halálbüntetés, életfogytig terjedő szabadságvesztés, határozott ideig tartó szabadságvesztés, a szabadságvesztés-büntetés felfüggesztése meghatározott időre, felügyelet, az országból történő kiutasítás, politikai jogoktól megfosztás, vagyonelkobzás, valamint pénzbüntetés. A büntetés kiszabásával kapcsolatban a „tények képezik az alapot – a jogszabály a döntő tényezőt”. A büntetést a bűncselekmény természetének, a körülményeknek, a bűncselekmény veszélyességfokának kell meghatározni. Ezen túl számításba kell venni a bűnelkövető egyéni körülményeit, összhangban a vonatkozó politikai és jogi rendelkezésekkel. Tekintettel kell lenni az osztályharc viszonyaira és a bűncselekmény elkövetésének helyén és idején fennálló körülményekre.

A Vezérfonal külön foglalkozik az elkövetők munkával történő átnevelésének kérdéseivel és meghatározza, hogy milyen általános és speciális elveket kell ennek során érvényre juttatni. Ezek:

1. az osztályharc és a humanizmus összhangjának biztosítása,
2. a büntetésellenőrzés és az átalakítás eszméjének, valamint
3. a termelő- és politikai munka összhangjának megteremtése.

Azt is leszögezi, hogy ezeket az elveket nem szabad mereven alkalmazni, hisz „a bűnelkövetők munka általi átalakításának számos rendszere van”. Az előkészítendő Btk. feladatává teszi, hogy a munka általi átnevelésnek alávetett elkövető elbocsátásáról, rehabilitálásáról és foglalkoztatásáról is rendelkezzen.

Ezután a „Különös rendelkezések” következnek. E rész meghatározza az egyes fejezeteket és a szerkesztés elveit. Részletesebben csak az ellenforradalmi bűncselekményekkel kapcsolatban tartalmaz elvi rendelkezéseket, melyekkel kapcsolatban kiemeli, hogy „az ellenforradalmárok határozott elnyomása az ország komoly politikai feladatai közé tartozik, melynek szükségességét az osztályharc álláspontja indokolja”. Az ellenforradalmárok elleni küzdelemben is alkalmazni kell azonban „a büntetés és az enyhítés összehangolásának elvét”. A Vezérfonal a Btk. feladatává teszi az ellenforradalmi bűncselekmények természetének tisztázását, valamint jellemző vonásainak leírását.

Ezek után a többi fejezet beosztását taglalja, melyek között a személyek és a tulajdon elleni bűncselekményeknek tulajdonít kiemelt jelentőséget. (A Vezérfonalat részletesen közli: Hsia, 1969. 275–277. o.)

2. A törvény felépítése, szerkezete, célja, a büntetőjogi felelősség

A Büntető Törvénykönyv (továbbiakban Btk.) a Vezérfonal nyomán készült tervezetek sorában a harmincharmadik.

A 192 Cikkből álló Btk. Általános és Különös Rendelkezésekre tagozódik. Az Általános Rendelkezések öt fejezetből és összesen 19 alfejezetből (I. Fejezet: A Büntető

Törvénykönyv ideológiai vezérfonala, feladata és alkalmazási köre; II. Fejezet: Bűncselekmények; III. Fejezet: Büntetések; IV. Fejezet: A büntetések alkalmazása; V. Fejezet: Egyéb rendelkezések) a Különös Rendelkezések pedig nyolc fejezetből (I. Fejezet: Ellenforradalmi bűncselekmények; II. Fejezet: A közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmények; III. Fejezet: A szocialista gazdálkodás rendje elleni bűncselekmények; IV. Fejezet: A személyhez fűződő jogokat és az állampolgárok demokratikus jogait sértő bűncselekmények; V. Fejezet: Tulajdon elleni bűncselekmények; VI. Fejezet: Közrend elleni bűncselekmények; VII. Fejezet: A házasság és család elleni bűncselekmények; VIII. Fejezet: Hivatalos személy által kötelességszegéssel elkövetett bűncselekmények) áll. A törvényre jellemző a rövideg és a fogalmak pontos körülírásának mellőzése. Ennek eredményeként nem találkozunk a rendelkezések között például a fiatalkorúakra¹³ és a mentesítésre vonatkozó összefüggő szabályozással. Ezen túl a bűncselekmények súly szerinti osztályozása, valamint a büntetések és intézkedések megkülönböztetése is hiányzik.¹⁴ Ennek az európai szemmel „szellősnek” tekinthető Btk.-nak azonban alkotói nem kevesebb szerepet szántak mint azt, hogy „a szocialista forradalom és a szocializmus építésének megvalósítását szolgálja” (Btk. 1. Cikk utolsó mondat) és a büntető törvénykönyvek hagyományos feladatain (állami, gazdasági, társadalmi rend, az állampolgárok személye, jogai stb. védelme) túlmenően biztosítja a munka, az oktatás, a tudományos kutatás rendjét, óvja „a szocialista forradalom és a szocialista rendszer folyamatos fejlődését” (Btk. 2. Cikk utolsó mondat). E nagyszabású nemcsak büntetőjogi feladatokat maga elé tűző büntetőjogi program elsősorban elvi-ideológiai jelentőségű, válasz az eltelt évtizedek súlyos konfliktusokkal terhes, voluntarista politikai, gazdasági, kulturális stb. örökségére, ezek kiigazítására tett határozott lépés. Ezt fejezi ki az a büntető törvénykönyvektől szokatlanul részletes bevezető, amely szerint „A Kínai Népköztársaság Büntető Törvénykönyve – amely a marxizmus és Mao Ce-tung eszméit tekinti vezérfonalának, a Kínai Népköztársaság Alkotmányát alapjának – politikájában következetesen ragaszkodik a büntetés és az enyhítés összehangolásának elvéhez – a tényleges körülmények figyelembevételével és az ország különböző nemzeti-ségei konkrét tapasztalatainak összegzése alapján fogalmazódott meg” (Btk. 1. Cikk első mondat). A figyelmes olvasó lényeges változást tapasztalhat az eltelt évtizedek joggal kapcsolatos állásfoglalásaihoz képest. Az ideológia primátusa ugyan nem változott, de ezt – most már hivatalosan is – korlátozza az Alkotmány. A szabályok eddig mindenkire kötelező maoi zubbonyát felváltotta a konkrét körülmények figyelembevételével történő szabályozás, ami ma már nemcsak a büntetőjog területére korlátozódik. Felmerülhet a kérdés, hogy miként lehetséges e gigantikus feladatot megvalósítani ilyen – nyugodtan mondhatjuk – keret jellegű szabályozással. Erre a Btk. léte önmagában nem garancia, de a büntetőjog erre nem is képes. Akkor mit fejezhet ki e program? Megkockáztathatjuk azt a választ, hogy a büntetőjog Kínában a *jobbiztonság* és a *társadalmi stabilitás* évezredes *jelképe* ma is, még akkor is ha tudjuk, hogy ezt csak a 80-as években felgyorsult politikai, gazdasági liberalizálódással együtt megindult kodifikációs hullám és a hosszú távon is stabil jogrendszer tudja biztosítani.

A bevezető rendelkezéseket a törvény hatályára vonatkozó szabályok követik. Ezek sem elveit, sem konkrét tartalmukat tekintve nem térnek el az ismert volt európai szocialista országokbeli kódexektől (Btk. 3–9. Cikk). Jelentőségét tekintve az 1. és 2. Cikk rendelkezéseivel mérhető a 10. Cikk bűncselekmény fogalma, amely szokatlanul hosszan sorolja fel a büntetőjog által védett jogtárgyakat, azonban két fontos elvet leszögez.

Az első az eddig elítélt, burzsoá legalizmusnak bélyegzett *törvényesség* elve a másik, hogy a *társadalomra nyilvánvalóan csekély veszélyességet* jelentő cselekmények nem minősülnek bűncselekménynek. Fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy a Btk. a törvényesség elve alól az analógia megengedésével még ha garanciákkal körülbástyázottan is, de kibúvót enged. A 79. Cikk szerint ugyanis „Olyan bűncselekményt, amelyről a törvény kifejezetten nem rendelkezik, a hozzá leginkább hasonló, a törvény különös részében szabályozott bűncselekmény törvényi tényállása alapján kell megállapítani és büntetni, de ezt jóváhagyásra a Legfelső Népi Bírósághoz fel kell terjeszteni.”

A bűncselekmény törvényi meghatározásában nem szerepel ugyan, de fogalmi elemét képezi a bűnfelelősség elve is. Szabály szerint szándékos bűncselekmény miatt áll fenn büntetőjogi felelősség, gondatlan bűncselekmény miatt csak akkor, ha ezt a törvény külön rendeli (Btk. 11., 12. Cikk). Szükségesnek látta a jogalkotó az objektív felelősség tilalmának kimondását, amely szerint „Ha valamely cselekmény ténylegesen káros következményeket okoz, de nem szándékosan vagy gondatlanul követik el, hanem elháríthatatlan vagy előre nem látható okokból származik, akkor nem minősül bűncselekménynek” (Btk. 13. Cikk). Ezt követően rendelkezik a törvény a büntethetőséget kizáró okokról, melyek közül a gyermekkor, az elmebetegséget, a jogos védelmet és a végszükséget ismeri. A büntetőjogi felelősség alsó határa szabály szerint a tizenhatodik életévnél kezdődik. Azonban ha a tizennegyedik életévét betöltött, de a tizenhatodik életévét meg nem haladott személy emberölést, súlyos testi sértést, rablást, gyűjtogatást, visszaesőként lopást vagy más társadalmi rendet aláásó cselekményt követ el, büntetőjogi felelősséggel tartozik. Ilyen esetben a 14. életévét betöltött, de 18. életévét el nem ért személyt kisebb vagy enyhébb büntetéssel kell súlytani. Ha a 14 és 16 év közötti személy nem a felsorolt, hanem más büntetendő cselekményt követ el, szülője vagy gyámja felügyelete alá kell helyezni vagy szükség esetén javító-nevelő intézkedés céljából a közigazgatási szerv helyezheti őrizet alá (Btk. 14. Cikk).

A kóros elmeállapot formái közül a törvény csak az *elmebetegséget* jelöli meg büntethetőséget kizáró okként. A törvény ismeri az időszakos elmebetegség fogalmát is. Így olyan esetben, ha valaki a bűncselekményt tiszta elmeállapotban (*lucidum intervallum*) követi el, büntetőjogi felelősséggel tartozik. Az első esetben elmebeteg *családját* vagy gyámját *arra kell kötelezni*, hogy az elmebetegét szigorú felügyelet alá helyezze és gondoskodjon gyógykezeléséről. A jogalkotó az elmebetegség esetei közül kiemeli az *ittas* állapotban elkövetett bűncselekményeket, melyért elkövetője büntetőjogi felelősséggel tartozik (Btk. 15. Cikk). Rendelkezik a törvény a testi fogyatékosok (süketek, némák, vakok) által elkövetett bűncselekményekről is. Az ilyen személyeket csökkentett mértékű vagy enyhébb büntetéssel lehet súlytani (Btk. 17. Cikk). A bűncselekmény stádiumainak

szabályozásakor a Btk. az előkészület és a kísérlet megvalósítójával szemben lehetővé teszi enyhébb büntetés kiszabását vagy a büntetés mellőzését. A törvény a kísérlet esetében rendelkezik a bűncselekmény elkövetésének önkéntes abbahagyásáról, mely az önkéntes ellátást és az önkéntes eredményelhárítást foglalja magában. Mindkét esetben mód van a büntetés enyhítésére, illetve mellőzésére (Btk. 19., 20., 21. Cikk).

3. A bűncselekmények elkövetői

Külön figyelmet igényel a közösen elkövetett bűncselekmények (elkövetők) köre, melynek szabályai a Btk. 22–26. Cikkében találhatók. A szabályozás sajátossága, hogy nem az egyéni, hanem a csoportos bünelkövetést tekinti a központi kérdésnek és csak ezen belül másodlagosan említi az önálló tettes (Btk. 22. Cikk 2. bek. 2. mondat) a felbujtót (Btk. 26. Cikk 1. bek.), illetve a bűnrészes (24. Cikk) csoporttól független felelősségét.

Ez a szabályozás – amely a korabeli európai büntetőjogokban is ismert volt – ismét rávilágít az ázsiai társadalmak sajátosságára, az egyénnek a közösségtől való szoros függőségére. E kapcsolódás oly szorossá vált, hogy – amint erre Tanka Endre a japán társadalommal kapcsolatban rámutat (Tanka, 1986. 26. o.) – a középkor legkisebb, még jogalanyisággal rendelkező egység a *család* volt. Ennek volt büntetőjogi vetülete, hogy bűncselekmények elkövetése esetén az elkövetőn túl annak családtagjait is megbüntették, függetlenül attól, hogy az elkövetésben részt vettek-e vagy sem. Erre leggyakrabban mint a Tang és a Ching korabeli kódexek elemzése kapcsán többen rámutatnak politikai bűncselekmények elkövetése esetén került sor. (Lásd Chien, W. Johson, Meijer, 1975.) Ezekkel szoros összefüggésben arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy az ázsiai országokban mélyre nyúló gyökerei vannak a titkos társaságoknak. Ezek a kezdetben vallási célok, később politikai törekvések megvalósítására létrejött a mindenkori hatalom elől rejtőzködő társaságok a bűnözésen belül is kialakították saját működési területüket, melyet már a Tang korabeli büntetőjogi tárgyú rendelkezések is tükröznek. (W. Johson, 1975.) A bűnözés *csoportos* formája napjainkban is szívósan tovább él, alkalmazkodik a jelen körülményeihez, sőt a Btk. Különös Rendelkezéseit és a bűnözésről készült elemzéseket (Ishar, 1983.) vizsgálva úgy tűnik, hogy a bűncselekmények ilyen formában való elkövetése ma is gyakoribb mint a „magányos” bűnözés.

A Btk. szerint „A közösen elkövetett bűncselekmény olyan *szándékos* bűncselekmény, amelyet két vagy több személy követ el.” Ez alapján tehát közösen elkövetett bűncselekmény minden olyan cselekmény, melynek *legalább két* tettese van. Megállapításához szükséges tehát, hogy

- a) a Különös Rendelkezések a cselekményt bűncselekménnyé nyilvánítsa,
- b) az elkövetésnek *legalább két* résztvevője legyen,
- c) a bűncselekményt elkövetők közös célért cselekedjenek,
- d) a bűncselekményt – melyet legalább a kísérlet szakáig juttatnak – *közösen* hajtsák végre és ezt az elkövetők tudata át is fogja. A Btk. ugyan erről nem szól, de a szakirodalom a közösen elkövetett bűncselekmények több formáját különbözteti meg. A megkülönböztetés egyik szempontja a *munkamegosztás*. Amennyiben *mindenki közvet-*

lenül részt vesz a bűncselekmény elkövetésében, akkor egyszerű közösen elkövetett bűncselekményről (csian-tan kung-fan), amennyiben közvetett módon is részt vesznek az elkövetésben *bonyolult* közösen elkövetett bűncselekményről (fu-ca kung-fan) beszélünk. Megkülönböztetik a közösen elkövetett bűncselekményeket a *keletkezési módja* szerint is. E szempontot figyelembe véve beszélünk a tettesek *véletlenszerű* kollektív együttműködésével megvalósuló (si-csien-vu tung-pi-tő kung-fan) és *előre kitervelt* közösen elkövetett (si-csian ju-tung pi-tő-kung-fan) bűncselekményről.

A harmadik felosztás alapja a *részvevők szervezettsége*. E szerint beszélünk ún. *szokványos* közösen elkövetett (gi-pan-tő kung-tung fan-cuj), illetve bűnbandában (fan-cuj csi-tuan) elkövetett bűncselekményekről. Ez utóbbinál a) *legalább három főnek* kell a bűncselekményt elkövetnie, b) a bűnbandának *hosszabb ideig kell fennállnia*, c) *hierarchikusan* kell felépülnie, illetve d) azzal a *céllal* kellett létrehozni, hogy *bűncselekményeket* kövessenek el. Míg a szokványos, közösen elkövetett bűncselekményeknél a csoport néhány bűncselekmény elkövetése után általában felbomlik, addig a bűnbanda hosszabb ideig tartó, tartósabb, koherensebb, ellenállóbb szövetség. E rövid áttekintés után szólni kell a közösen elkövetett bűncselekmény résztvevőiről. A résztvevőket a kínai Btk. aszerint ítéli meg, hogy milyen szerepet vállalt a bűncselekmény(ek) elkövetésében. Ez alapján a Btk. a következő kategóriákat ismeri:

a) *Fő-elkövető* (csu-fan): „az aki bűnöző tevékenységet folytató csoportot *szervez* és *vezet* vagy *vezető* szerepet játszik a közös bűncselekmény elkövetésében” (Btk. 123. Cikk). A Btk. különböztet aszerint is, hogy a fő-elkövető a szokványos elkövető a szokványos vagy a bűnbandában közösen elkövetett bűncselekményben vesz-e részt. A *bűnbandában* elkövetett bűncselekmény fő-elkövetőjét „bandavezérnek” nevezi. Ez az elnevezés azt a személyt takarja, „aki bűncselekmény elkövetésére alakult csoport vagy tömeg szervezésében, tevékenységének kitervelésében szerepet játszik” (Btk. 86. Cikk). A fő-elkövető tevékenységét a Btk. veszélyesebbnek tekintti mint a bűncselekmény többi résztvevőjéét, ezért úgy rendelkezik, hogy vele szemben „súlyosabb büntetést kell kiszabni” (Btk. 23. Cikk 2. bek.).

b) *Bűnrészes* (cung-fan): „az a személy, aki másodlagos vagy mellékszerepet játszik a közösen elkövetett bűncselekményben”. A bűnrészes tehát az elkövetésnél alárendelt feladatot vagy segítő tevékenységet lát el pl. előkészíti az eszközöket, elhárítja az elkövetés útjában álló akadályokat, leplezi a bűncselekményt, bújtatja az elkövető(ke)t. E segítséget akár az elkövetés előtt vagy alatt, akár utána kell nyújtania, tehát magában foglalja mind a bűnsegédi mind a bűnpártolói magatartást. A bűnrészes magatartást a törvény kisebb jelentőségűnek tekintti, amit azzal is kifejezésre juttat, hogy kimondja „A bűnrészes – a fő-elkövetőhöz képest – enyhébb büntetéssel kell sújtani vagy a büntetést mellőzni kell”.

c) *A bűncselekményben erőszak vagy tévedés hatására résztvevő személy* (hszie cung-fan): A legtöbb Btk. ezt az esetet a büntethetőséget kizáró okok között és nem önálló elkövetői kategóriaként szabályozza. A kínai Btk.-ban azonban a büntethetőség kizártságának esetei között ezt nem találjuk meg. Az ilyen elkövetőnek a büntetése enyhébb mint a bűnrészesé vagy a büntetést mellőzni kell (Btk. 25. Cikk).

d) *A felbújtó* (csiao szu-fan): aki másokat bűncselekmény elkövetésére akar rábeszéléssel, meggyőzéssel, akár erőszakkal vagy megvesztegetéssel vesz rá. Tisztában kell lennie azonban szerepével és kívánnia kell az adott bűncselekmény végrehajtását. A Btk. külön nevesíti azt az esetet, mikor a felbújtó tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt vesz rá bűncselekmény elkövetésére. Ilyenkor az adott bűncselekmény büntetési tételén belül súlyosabb büntetés kiszabását teszi kötelezővé (Btk. 26. Cikk 2. bek.). Egyébként a büntetés az elkövetett bűncselekményben játszott szerepéhez igazodik. A Btk. az eredménytelen felbujtást nem tekinti a büntethetőség akadályának. Ugyanis „Ha a felbujtott személy képtelen annak a bűncselekménynek az elkövetésére, amire felbujtották, a felbujtót kisebb vagy enyhébb büntetéssel lehet sújtani.” (E kérdéskörrel lásd részletesen Ishar, 1982.)

4. A Kínai Btk. szankciórendszere

A Btk. szankciórendszerének koncepciója mint az 1. pontban írtakból látható, az 50-es években már kialakult és az egyes *különböző* büntetőjogi szabályokban testet is öltött, de még nem állt össze egységes rendszerré, bár alkalmazásukban – amint erre a közölt büntetőjogi dokumentumokat elemzők rámutatnak (Chin, 1977.; Mäding, 1982.) – bizonyos szabályszerűségek mutathatók ki. Ezek alapján a büntetések növekvő súly szerint a következők voltak:

1. *A tömegek kritikája* és nevelés alá vetésre kötelezés.

2. *A büntetés felfüggesztése*. Ezt a három évnél nem hosszabb tartalmú szabadságvesztéseknél alkalmazták. A felfüggesztés tartalma két év volt.

3. *Felügyelet*. Ezt a büntetési nemet az ellenforradalmárok ellenőrzéséről rendelkező 1952. július 17-i ideiglenes intézkedés vezette be.

Ennek értelmében a felügyeletre ítélt személy meg van fosztva politikai jogaitól (választási jog, választhatóságához való jog), nem teljesíthet katonai szolgálatot, nem választhat szabadon *lakhelyet*, illetve a *meglévőt csak engedéllyel* hagyhatja el, nem vehet részt tömegdemonstrációkon. Aktívan részt kell vennie a számára kijelölt termelőmunkában és azonnal jelentenie kell mások ellenforradalmi tevékenységét. Ennek irodalmi feldolgozását adja Ku-Hua: Hibiszkuszháza című művében. (Európa, 1987. ford. Polonyi Péter.) Leghosszabb tartama három év volt, amit indokolt esetben meg lehetett hosszabbítani. A felügyeletet általában az elítélt lakóhelyén hajtották végre.

4. *Szégyensapka viselésére kötelezéssel egybekötött felügyelet*. Ez az előbbieken túl azzal járt, hogy az adott személynek *több* munkát kellett végeznie mint az „egyszerű” felügyeletre ítéltnek, rendszeresen nyilvánosan önkritikát kellett gyakorolnia és aktívan részt kellett vennie az ideológiai átnevelésben.

5. *Határozott tartamú szabadságvesztés*, melynek két formája volt ismert:

a) átnevelő *munkatáborban* végrehajtott szabadságvesztés, melynek leghosszabb tartama (halmazati vagy összbüntetés esetén) 20 év lehetett és

b) a tömegek felügyelete alatt végrehajtott szabadságvesztés, mely a kulturális for-

radalom terméke volt. Jellege szerint a felügyelethez állt közel, bár tartama lényegesen hosszabb, maximum tíz év volt.

6. Életfogytig tartó szabadságvesztés.

7. Halálbüntetés, melynek önálló nevesített válfajaként szerepel a két évi időtartamra felfüggesztett halálbüntetés. A halálbüntetésnek ez a válfaja – mint Mäding rámutat (Mäding, 1982. 24. o.) – valószínűleg arra a korabeli kínai joggyakorlatra vezethető vissza, mely szerint a kiszabott halálbüntetések végrehajtására mindig *összel* került sor, így a már korábban elítélt személyek esetleg megadatott a lehetőség, hogy az uralkodó „skarlátvörös tintával írj” parancsa alapján kegyelemben részesüljön. A két év eredményesnek minősített letelte után – melynek feltétele a mély megbánás tanúsítása, a megváltozásra való készség kinyilvánítása – az ítélet életfogytig vagy határozott ideig tartó szabadságvesztésre változtatják át. A Btk. III. Fejezete sem tér el lényegesen a már kialakult, de nem kodifikált szankciórendszerrel. E szerint „A büntetések fő- és kiegészítő büntetésekre oszlanak” (Btk. 27. Cikk).

Főbüntetések:

1. közösségi felügyelet alá helyezés,
2. fogság,
3. határozott ideig tartó szabadságvesztés
4. életfogytig tartó szabadságvesztés,
5. halálbüntetés (Btk. 28. Cikk).

Kiegészítő büntetések:

1. pénzbüntetés,
2. politikai jogoktól megfosztás,
3. vagyonekzárás (Btk. 29. Cikk).

A törvény szerint a *közösségi felügyelet* (kuan csi) legrövidebb tartama három hónap, a leghosszabb két év, halmazati, illetve összbüntetés esetén három év. Elrendelésére bíróság jogosult. Végrehajtása, melyért a helyi közbiztonsági szerv felelős az elítélt lakóhelyén, az adott lakóhelyi, munkahelyi közösség ellenőrzése alatt történik. Az elítélt az aktív munkavégzésen túl köteles a közösségi munkában is tevékenyen részt venni, erről a felügyeletet foganatosító közbiztonsági szervnek számot adni. Lakhelyváltásra vagy tartózkodási helyének elhagyására is csak ennek engedélye alapján nyílik lehetősége. Munkájáért *ugyanaz a munkadíj* illeti meg mint a *szabad dolgozót*. A politikai jogait – amennyiben attól nem fosztották meg – ugyanígy gyakorolhatja (Btk. 33–36. Cikk).

A *fogság* (csü ji) fogházban letöltendő rövid tartamú szabadságvesztés, amely tizenöt naptól hat hónapig, halmazati vagy összbüntetés esetén egy évig terjedhet, amit a közbiztonsági szervek foganatosítanak. Az elítélt személy a fogság tartama alatt köteles a számára kijelölt munkában részt venni, melyért a körülmények figyelembevételével munkadíj illeti meg. A büntetés tartama alatt egy vagy két alkalommal hazatávozhat (Btk. 37–39. Cikk).

A törvény a *szabadságvesztés* (lao-tung kai-cao vagy lao-kai) két formáját a *határozott ideig*, illetve az *életfogytig terjedő* szabadságvesztést ismeri. A *határozott ideig* tartó szabadságvesztés legrövidebb tartama hat hónap, a leghosszabb pedig tizenöt év halmazati, illetve összbüntetés esetén *húsz év* (Btk. 40–42. Cikk). A szabadságvesztés

büntetés sajátossága, hogy ha az elítélt munkaképes azt átnevelő munkatáborban kell végrehajtani. Az erről szóló szabályokat az Államtanács által 1954. augusztus 26-i jelenleg is hatályos rendelete tartalmazza. A legsúlyosabb büntetés a *halálbüntetés*, melyet a bíróság csak a 18. életévét betöltött a „legsörnyűbb” bűncselekményeket elkövetőkkel szemben szab ki. A büntetés két formája ismert:

a) *A két évi időtartamra felfüggesztett halálbüntetés* (sze-kuan), melyet akkor lehet alkalmazni, „ha a büntetés azonnali végrehajtása nem indokolt, illetve olyan esetben, ha a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetője a 16. életévét betöltötte, de 18. életévét még nem érte el. „A két év alatt az elítélt átnevelő munkában vesz részt. Amennyiben őszinte megbánást tanúsít, a két év eltelté után a halálbüntetést legalább 15 évi, de nem több mint húsz évi szabadságvesztésre kell átváltoztatni feltéve, ha az elítélt arra érdemesnek mutatkozik.” Ha az elítélt az átnevelésnek konokul ellenáll a Legfelső Népi Bíróság határozata alapján a büntetést végrehajtják.

b) *A végrehajtható halálbüntetés* (sze-hszing). A halálbüntetést kimondó ítéletet a Btk. módosítás előtti rendelkezései szerint minden esetben jóváhagyásra kellett bemutatni a Legfelső Népi Bíróságnak, kivéve ha azt a Legfelső Népi Bíróság hozta. Az 5. Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának 19. ülésén 1981. június 10-én hozott döntés alapján azonban emberölés, rablás, nemi erőszak, robbantás, gyújtogatás, mérgezés, gátrombolás, távközlési és energiatermelő eszközök ellen elkövetett szabotázs-cselekmény miatt halálbüntetést kiszabó ítélet jóváhagyásához a felsőfokú népi bíróság határozata is elegendő (Btk. 43–47. Cikk). A Btk. az alábbi három kiegészítő büntetést ismeri, melyeket főbüntetés mellett, de bizonyos esetekben önállóan is lehet alkalmazni:

1. Pénzbüntetés

A törvény a pénzbüntetés mértékét nem határozza meg. Kiszabásának elvei között csak a bűncselekmény súlyával való arányosságot említi. A szabályozás sajátossága, hogy

- a) a bíróság határozza meg a megfizetés *határidejét*,
- b) a fizetés *egy összegben* vagy *részletekben* is történhet,
- c) *meg nem fizetés esetén a fizetést ki kell kényszeríteni*,
- d) objektív fizetési nehézség esetén a pénzbüntetés mértéke csökkenthető, illetve elegethető,
- e) a pénzbüntetés *nem változtatható át szabadságvesztésre*.

2. Politikai jogoktól megfosztás

Ez magában foglalja:

- a) az aktív és passzív választójog,
- b) állami, társadalmi tisztségek betöltésére és
- c) az Alkotmány 45. Cikkében biztosított szociális jogosultságok (öregségi, rokkantsági segélyre, egészségügyi szolgáltatásokra stb.) elvesztését. A politikai jogoktól megfosztás legrövidebb tartama 1 év, leghosszabb tartama 5 év. Alkalmazása – amely bármely büntetés mellett, sőt önállóan is *lehetséges* – ellenforradalmi bűncselekmény

esetén kötelező, a „társadalmi rendet súlyosan aláásó”, de nem ellenforradalmi bűncselekmény esetén *mérlegelően* alapul (Btk. 50–54. Cikk).

3. *Vagyonelkobzás*, az elkövető teljes vagyonára vagy vagyonának egy részére mondható ki. A törvény szükségesnek látta annak kimondását, hogy az elkövető családtagjai tulajdonában levő vagy őket illető vagyon nem kobozható el (Btk. 55–56. Cikk).

5. A büntetések alkalmazásának egyes kérdései

A törvény IV. Fejezetében rendelkezik a büntetés alkalmazásával kapcsolatos kérdésekről. A büntetést – melynek *célját* a törvény nem határozza meg – a bűncselekmény jellege, természete, elkövetésének körülményei, a társadalomnak okozott sérelem nagysága alapján a törvény rendelkezéseivel összhangban kell meghatározni. A Btk. néhány később tárgyalandó kivételtől e tekintetben a relatíve határozott büntetési rendszert képviseli, a bíróság tehát a büntetést a törvény által meghatározott minimum és maximum által behatárolt keretek között állapíthatja meg. E keretet a törvény a „nem lehet kevesebb mint, ... és nem lehet több mint ...” kifejezéssel jelöli (Btk. 88. Cikk). Ezeket a határokon belüli büntetés kiszabására is ad instrukciókat, melyek egyrészt szorosan kapcsolódnak az elkövetett bűncselekmény súlyához. Ezeket a Btk. a „bűncselekmény körülményeinek” nevezi. E körülmények lehetnek „különösen súlyosak”, „súlyosak”, illetve „enyhék”. A másik kapcsolódási pont – mint már korábban a közösen elkövetett bűncselekmények kapcsán rámutattunk – az elkövető személye. (Ezzel függ össze, hogy a büntetés kiszabásánál szabályozza a törvény a visszaesés, illetve a már többször említett önkéntes jelentkezés kérdését (Btk. 61–62–63. Cikk).) Ezekről függően lehet „súlyosabb” vagy „enyhébb”, illetve „csökkentett mértékű” büntetést kiszabni vagy „mellőzni” a büntetést. A „súlyosabb büntetés” a büntetési tétel(ek) felső, az „enyhébb büntetés” az alsó határához közelebb eső büntetést jelenti. A „csökkentett mértékű büntetés” a büntetési tétel alsó határa alá szállást – enyhítést –, míg a „büntetés mellőzése” a büntetőjogi eszközök mellőzését, de az esetleges közigazgatási szankció alkalmazását jelenti tekintettel arra, hogy a Btk. az intézkedés fogalmát nem ismeri. A büntetési kereteket jelző kifejezések imperatív jellege arra is rámutat, hogy e határok átlépése kivételnek tekinthető. A felső határ átlépésére a több bűncselekmény elkövetéséért kiszabott büntetés (halmazati, illetve összbüntetés), míg a büntetési tétel alsó határának átlépésére, enyhítésére, csak a törvényben meghatározott esetekben kerülhet sor. *A büntetés enyhítésének korlátait azonban a törvény átöri.* Egyrészt azzal, hogy módot ad a kiszabott közösség felügyelete alá helyezést, fogság, határozott, illetve életfogytig tartó szabadságvesztés tartamának leszállítására, ha az elítélt a büntetés végrehajtása alatt „összinte megbánást tanúsít és arra érdemes.” A leszállítás több fokozatban is történhet. Egyetlen korlátja, hogy „a leszállított büntetés mértéke egyszeri vagy többszöri leszállítás esetén az eredetileg megállapított büntetés tartama felénél nem lehet kevesebb. Életfogytig tartó szabadságvesztés esetén pedig a szabadságvesztés mértékét tíz évi szabadságvesztésnél alacsonyabb tartamban nem lehet megállapítani” (Btk. 71.

Cikk). Másodsorban a feltételes szabadságra bocsátás esetén a Btk. biztosítja, hogy „különleges körülmények fennállása esetén nem szükséges alkalmazni a szabadságvesztés kitöltésére vonatkozó rendelkezéseket”. E kedvezmény biztosításához az elítéltnak határozott tartamú szabadságvesztés esetén annak legalább felét életfogytig tartó szabadságvesztés esetén legalább tíz évet le kell tölteni (Btk. 73–75. Cikk.). Az eddig elmondottak után talán érthetővé válik mit jelent a Btk. 1. Cikkében írt deklaráció, mely szerint a Btk. „... politikája következetesen ragaszkodik a büntetés és az enyhítés összhangolásának elvéhez ...”

6. A Különös Rendelkezések jellegzetességei a büntetési rendszer szempontjából

A Különös Rendelkezések egyes fejezeteinek és bűncselekményeinek részletes ismertetésétől a dolgozat egyrészt terjedelmi okokból, másrészt szerkezeti megfontolásból eltekint. Úgy gondoljuk, hogy a globális, mindenre kiterjedő elemzés helyett célszerűbb a vizsgálatot a büntetési rendszer szempontjából lefolytatni. Ez ugyanis minden Btk. egyik központi jelentőségű kérdése. A büntetési rendszer fűzi – egyebek között – egységé, rendszeré az egymástól eltérő bűncselekményeket. Ezen túl egy adott ország kriminálpolitikájának is hű mutatója.

A kínai Btk. a Különös Rendelkezések – már ismertetett – nyolc fejezetében mintegy százhatvanhat cselekményt rendel büntetni, a büntetések harminchárom csoportjával.¹⁵ Ezek között tizennyolc esetben alternatív büntetésekkel, tizenöt esetben kizárólag szabadságvesztés büntetéssel találkozunk. Az alternatív büntetések közül a legalacsonyabb mértékű a „nem több mint egy évi szabadságvesztés vagy fogság”, melyet a törvény a levéltitok megsértése (Btk. 149. Cikk) esetére irányoz elő, a legmagasabb a „nem több mint két évi szabadságvesztés, fogság, vagy politikai jogoktól megfosztás, melynek alkalmazását két bűncselekmény, az állami hivatalnok, illetve a nem állami hivatalnok által elkövetett *államtitoksértés* (Btk. 186. Cikk 1–2. bek.) esetére teszi lehetővé. Az alternatív büntetési tételekre jellemző, hogy a büntetések széles skálájának alkalmazására ad módot. Ez egyes esetekben azt jelenti, hogy a szabadságvesztéstől az önállóan alkalmazható kiegészítő büntetésig (melyek között leggyakrabban a pénzbüntetés és a politikai jogoktól megfosztás szerepel) szinte minden büntetés kiszabására mód nyílik. (Lásd pl. Btk. 166., 167. Cikket, ahol nem több mint 3 évi szabadságvesztés, fogság, közösségi felügyelet alá helyezés vagy politikai jogoktól megfosztás kiszabása között választhat a bíróság.) Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy az alternatív büntetések között *minden esetben szerepel a szabadságvesztés*, melynek alsó határa ilyenkor a törvényi minimummal (hat hónap) egyenlő.

Az alternatív büntetéssel fenyegetett bűncselekmények egyrészt az alacsony társadalomra veszélyességű cselekmények közül kerülnek ki – pl. levéltitok megsértése (Btk. 149. Cikk), tiltott határátlépés (Btk. 176. Cikk) –, melyek egy részének bűncselekménnyé válásához az is szükséges, hogy a „*körülmények súlyosak*” legyenek, másrészt olyanok közül, melyeknél „súlyosító körülmény” nem állapítható meg (pl. hamis tanúzás súlyosító körülmény nélkül (Btk. 148. Cikk)). E két „körülmény” értékelést igénylő, nor-

matív elem, melynek tartalmát a bírói gyakorlat hivatott kitölteni. Erre vonatkozóan bővebb kifejtésre a judikatúra ismerete hiányában a dolgozat nem vállalkozik. Figyelemre méltó azonban, hogy a Különös Rendelkezésekben ezek a mérlegelést igénylő elemek, (talán túl) tág lehetőséget biztosítanak a bíróságoknak a büntetés megállapítására.

Az enyhítő rendelkezések ismeretében érdekesnek mutatkozik annak áttekintése is, hány *kizárólag* szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény található a Btk-ban. Ez a szám nem csekély: kilencvennégy, ami azt jelenti, hogy a bűncselekmények 56,7%-ára legritkábban szabható ki a *szabadságvesztésnél enyhébb* büntetés. Ezt tovább bontva azt is láthatjuk, hogy a kilencvennégy bűncselekmény között csak egy olyan van (1,06%!) amelynél a szabadságvesztés legmagasabb tartama 7 évnél alacsonyabb, pontosabban nem több mint öt évi szabadságvesztés – a többi esetén hét év és az életfogytig tartó szabadságvesztés között mozog a kiszabható büntetés maximuma. Amennyiben ehhez azt is hozzázámítjuk, hogy az alternatív büntetéssel fenyegetett bűncselekményekre kivétel nélkül szabadságvesztés is kiszabható, akkor az a meggyőződésünk erősödik meg, hogy a Btk. büntetési rendszere szigorúan szabadságvesztés-centrikus és a büntetés-enyhítés egyensúly inkább a büntetés javára bomlik meg. Érdemes megemlíteni, hogy a Btk. eredetileg tizennégy esetben tette lehetővé alternatív módon halálbüntetés kiszabását, mely közül 12 esetben ellenforradalmi bűncselekményekre, (Btk. 91–92–93. Cikk, 94. Cikk 1. bek. I–III. ford., 2. bek., 95. Cikk I–II. ford., 97. Cikk, 100–101. Cikk) két esetben pedig hivatalos személy által köztulajdon sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekményre (Btk. 155. Cikk 1. bek. III. ford., 3. bek.). A múlt idő használatát az indokolja, hogy az 1983. évi módosítás eredményeképpen egyes bűncselekményekre kiszabható büntetések szigorodtak. Ez a szigorodás egyben jelzi a bűnözésben bekövetkezett változásokat is. A módosítás a 6. Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának 2. ülésén hozott 1983. szeptember 2-i határozattal következett be, amely „A közbiztonságot súlyosan veszélyeztető bűnözők szigorú megbüntetéséről” címet viseli. Ennek értelmében:

a) Az a személy, aki a közbiztonságot súlyosan veszélyezteti, a törvény szerint, az adott bűncselekményre kiszabható legszigorúbb büntetésnél is súlyosabb büntetéssel, akár halálbüntetéssel is sújtható. E körbe tartoznak:

– a fegyveres bűncselekményeket elkövető bűnbandák *bandavezérei*, vagy akik különösen veszélyes tevékenységet folytatnak,

– akik mást szándékosan bántalmaznak, megvernek és ezzel súlyos testi sértést vagy halált okoznak, vagy olyan állami dolgozónak vagy állampolgárnak okoznak testi sértést, aki őket feljelentette, leleplezte, letartóztatta vagy a bűncselekmény elkövetésében megakadályozta,

– emberkereskedést folytató csoportok bandavezérei, ha a körülmények különösen súlyosak,

– azok a személyek, akik reakciós titkos társaságokat, szektákat szerveznek és feudális babonát használnak fel ellenforradalmi tevékenységre, amivel súlyosan veszélyeztetik a közbiztonságot,

– azok, akik jogellenesen állítanak elő fegyvert, lőszert, robbanóanyagot, ilyen

eszközöket lopnak, rabolnak, ilyen eszközökkel kereskednek, ha a körülmények súlyosak vagy cselekményük súlyos következményekre vezetett,

– azok, akik nőt prostitúcióra vesznek rá, prostitúció folytatására kényszerítenek, ha a körülmények különösen súlyosak.

b) Aki bűncselekmény elkövetését szolgáló módszereket ad át másnak, ha a körülmények kevésbé súlyosak nem több mint öt évi szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a körülmények súlyosak az elkövető büntetése nem lehet kevesebb mint öt évi szabadságvesztés, különösen súlyos körülmények esetén – életfogytig tartó szabadságvesztés vagy halál. (A határozatot közli Leng-Chiu, 1985.)

E rendelkezések alapján módosultak a Btk. 99., 112., 130., 134., 140., 160., 169. Cikkeinek büntetési tételei. E bűncselekmények minősített eseteire a törvény eredetileg nem több mint öt, hét és tíz évi szabadságvesztés kiszabását tette lehetővé. Az új határozat a relatíve határozatlan büntetési rendszer elemeit csempészte be a Btk. rendelkezései közé fellazítva a törvényesség garanciáit, tág teret engedve a bírói mérlegelésnek s ez – egy olyan országban, ahol a törvényesség megfigyelése volt hosszú időn keresztül a követendő irányvonal – nem tartozik a biztató jelek közé még akkor sem, ha kimondott célja a bűnözés elleni határozott fellépés. E kritikai megjegyzést két megszorítással tesszük. Az egyik a közvetítő bizottságoknak, ahhoz a tevékenységéhez kapcsolódik, amit a magyar szakirodalom „elterelésnek” nevez. A közvetítő bizottságok számos olyan cselekmény elbírálását végzik, mely más – mind szocialista, mind nem szocialista országokban – a bíróságok hatáskörébe tartozik. *Ez alapján feltételezhetjük, hogy a bíróságok elé csak a valóban kiemelkedően súlyos cselekmények kerülnek*, melyekkel szembeni fellépésre már csak a repressziót tartják a legmegfelelőbb eszköznek. A másik – az előzőhöz szorosan kapcsolódik – az, hogy a maocetungi filozófiában a *nevelés, átalakítás* eszméjének kiemelkedő helye van. Ebből következik, hogy a szabadságvesztés végrehajtása is ennek alárendelt, hisz a törvény kimondja, hogy „a szabadságvesztést átnevelő munkatáborban kell végrehajtani”, ahol a nevelés a jogszabályok szerint központi szerepet kap. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez a két lehetőség legfeljebb enyhíti, de nem küszöböli ki a Btk. büntetési rendszerének és a KNK kriminálpolitikai gyakorlatának represszív jellegét, amit a halálbüntetések számának évenkénti emelkedése is tükröz. Az eddig elmondottak felvetik a kérdést, hogy a hatóságok számára biztosított szigorú eszközök használatát milyen módon lehet törvényes keretek közé szorítani? Hogyan oldja meg a büntető eljárási jog? A következőkben erre térünk rá.

IV. BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

1. Bevezető megjegyzések

Az ún. „négyek bandájának” 1980 novemberétől 1981 januárjáig tartó bírósági tárgyalása, amely az új büntető eljárási kódex bemutatkozása is volt egyben, mérföldkő a szocialista kínai igazságszolgáltatás történetében. Egy politikai korszak látványos le-

zárása. Ezért talán érdemes visszapillantnunk, hogy e lezárult korszak a büntető eljárásjog szempontjából milyen jellegzetességekkel is bírt. Arról már volt szó, hogy a KNK megalakulása után az igazságszolgáltatást megalapozó ideológiai-politikai légkör miképp befolyásolta a joggal és igazságszolgáltatás struktúrájával kapcsolatos állásfoglalásokat és hogyan alakította mindennapi gyakorlatának kereteit. Most azt fogjuk röviden áttekinteni, hogy mindez miképp csapódott le a büntető eljárási jogban. Előre kell bocsátani persze, hogy büntető eljárásjog kódexként 1979-ig nem létezett. Csak széttagolt rendelkezések voltak fellelhetők, amelyek azonban rendelkeztek közös általános sajátosságokkal. Ezek közül a következő jellegzetességek érdemelnek kiemelés:

- Mivel az igazságszolgáltatás nem kizárólag bíróságok útján történt, e területen a közvetítő bizottságok és a közbiztonsági szerveknek is legalább olyan jelentős szerepük volt mint a bíróságoknak.

- A törvényesség elve, amely az Alkotmányon és az igazságszolgáltatási szervekre vonatkozó jogszabályokon nyugvó, azokhoz igazodó igazságszolgáltatást jelent, a meglévő rendelkezések ellenére sem jelentett kötelező erőt. Ezt az elvet is 1979-ig *burzsoá* csökevénynek, szocialista viszonyok között alkalmazhatatlannak tekintették.

- A törvény előtti egyenlőség elvét is elvetették és a nyílt megkülönböztetést tekintették irányadónak.

- A bírák függetlensége helyett a bírák ítélező tevékenységének pártirányítása érvényesült, ami azt jelentette, hogy az ítéletet jóváhagyásra be kellett mutatni az illetékes pártbizottságon. Amennyiben az ítélet a pártbizottság elképzeléseivel nem egyezett, meg kellett változtatni. Megjegyzésre érdemes, hogy a bírákat a helyi pártbizottság javaslatára a helyi közigazgatási szerv választotta meg és mozdította el.

- Az eljárás során a *bűnösség vélemények* elve érvényesült. A hatóságok mindent megtettek, hogy a büntető eljárás alá vont személyt – akár pszichikai, akár fizikai kényszerrel – beismerésre vegyék rá. (Ez annak a hagyományos bírói gyakorlatnak az eredménye, mely szerint csak beismerő vallomás alapján lehet marasztaló ítéletet hozni.) A beismerést enyhítő, míg a „konok” tagadást minden esetben súlyosbító körülménynek tekintették.

- A védelem elve is más értelmet kapott. A vádlott legcélszerűbb védekezési módja a beismerés volt. A védő szerepe egyrészt a beismerésre, ösztönzésre, másrészt a marasztaló bírósági ítélet – mást jószérivel nem is ismert a judikatúra – meghozatalában való asszisztálásra korlátozódott. Mäding erről így ír: „A védőbeszédnek java része „rövid és velős”. Tartalma arra korlátozódik, tekintettel arra, hogy a vádlott szabad akaratából beismerte a terhére rótt bűncselekményt, felesleges a védelem.” (Mäding 1982. 177. o.)

- A tárgyalások – az államtitokra, szolgálati titokra vonatkozó eseteket kivéve – nyilvánosak voltak.

A nyilvánosság azonban hagyományos értelmén – a hallgatóság passzív részvételén – túlterjedt, a jelenlevők aktív közreműködését jelentette, amely a kínai értelmezés szerint a vádlott nevelését szolgálta. Egy lopási ügyben folytatott tárgyaláson például a bíróság a védőbeszéd elhangzása után felszólította az elkövető tárgyalóteremben levő volt munkatársait, hogy jelentkezzenek szólásra és mondják el véleményüket. „A töme-

gek képviselői közül” nyolcan kaptak engedélyt erre. Beszédek során rámutattak a vádlott „kétes jellemére”, ellenforradalmárságára arra, hogy a nép ellensége és javasolták, hogy az éppen akkor folyó Konfuciusz elleni kampány elveinek megfelelően büntessék meg. (Mäding, 1982. 179. o.)

- Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy a tárgyalás nem a korrekt bizonyítás jegyében folyt, és nem a feltárt, hitelt érdemlő bizonyítékok tárgyszerű értékelésével volt jellemezhető. A „bizonyítás” alapvetően a „nyomozás” során történt, melynek a tárgyalás mintegy csak lezárását jelentette. Az ügyészi szervezet 1968-as felszámolása után az ügyész egy beosztott rendőrségi tisztviselővé vált, a bírósági szervezet az igazságügyi minisztérium 1957-ben történt megszüntetése után meggyengült. Ennél fogva a bírósági eljárás mintegy államigazgatási procedúra-jelleget öltött.

- A vádlottat megillette ugyan a jogorvoslati jogosultság, de az enyhítésre irányuló fellebbezéssel kevesen éltek, mivel olyan esetben a fellebbezést a vádlott „konokságaként” értékelték és – súlyosítási tilalom nem lévén – súlyosították a büntetést.

- A helyzet 1979 után megváltozott, bár a korábbi beidegződések jelenlétéről az igazságszolgáltatási gyakorlatban sok jelzés érkezik (lásd Leng-Chiu, 1985. 8–112. o.) A változásokat tükrözi, hogy a büntető eljárási jog elméleti művelői a kodifikáció során az igazságszolgáltatás függetlenségével és a terhelt eljárási jogainak védelmével kapcsolatban több, a kínai elmélet és gyakorlat által korábban megtagadott elvet is kiemelték és törvényi szintű szabályozását tartották szükségesnek. Ezek a következő főbb rendezőelvek köré csoportosíthatók (Cheng, 1988.):

- Az igazságszolgáltatási hatalom kizárólagossága, amely kiterjedt társadalmi együttműködéssel párosul.

- Az igazságszolgáltatási hatalom megosztása, az igazságszolgáltatási szervek együttműködése és hatalmuk kölcsönös korlátozása.

- A törvényesség és a törvény előtti egyenlőség elve.

- A tények tiszteletben tartásának elve, beleértve a bizonyítás szabályait.

- A terhelt jogainak védelme.

A) Az igazságszolgáltatási hatalom kizárólagosságának és a társadalmi együttműködés elve

A kínai büntető eljárási irodalom álláspontja szerint négyféle *igazságszolgáltatási hatalom* létezik (értve ez alatt a Btk. rendelkezéseinek hivatalból történő érvényesítését):

a) nyomozó hatalom, beleértve a kényszerintézkedések alkalmazásának lehetőségét,

b) a közzéadói hatalom,

c) bírói hatalom,

d) a bírói döntés kikényszerítésével kapcsolatos hatalom (büntetés-végrehajtás).

a) A nyomozó hatalmat a Közbiztonsági Minisztérium alá rendelt közbiztonsági

szervek gyakorolják. A közbiztonsági szervnek joga van nyomozást folytatni, a terheltet őrizetbe venni, kihallgatni.

b) A kettős alárendeltségben működő ügyészségek képviselik a vádat, felügyeletet gyakorolnak a büntető eljárás törvényessége felett, nyomozást folytathatnak, valamint ha a törvényi feltételek fennállnak ők hagyják jóvá a közbiztonsági szervek előzetes letartóztatásra irányuló előterjesztését is.

c) A bírói döntés kikényszerítésének hatalmát pedig 1983 óta az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó független büntetés-végrehajtási szervezet gyakorolja. Az igazságszolgáltatási hatalom önállóságának, függetlenségének kihangsúlyozása egyben azt is jelenti, hogy az ebből adódó jogosultságokat más szerv nem gyakorolhatja a közigazgatási, valamint a pártiszervek nem dönthetnek büntető ügyekben. (Cheng, 1988. 195. o.)

A közbiztonsági szerveknek, ügyészségeknek, bíróságoknak a büntető ügyek elbírálása során a társadalmi együttműködés elve alapján kell eljárniuk. Ez tartalmát tekintve a néprészvétel elvéhez hasonló, de annál tágabb. Magában foglalja, hogy az állampolgárok jogosultak és kötelesek:

– az igazságszolgáltatási szerveknek jelenteni, ha bűncselekmény történt, vagy annak gyanúja áll fenn,

– a tettenérés esetén az elkövetőt elfogni és az igazságszolgáltatási szerveknek átadni,

– a rendelkezésükre álló a terhelt bűnösségét vagy ártatlanságát bizonyító tárgyi bizonyítékokat, okiratokat, amennyiben az igazságszolgáltatási szerveknek szükségessé látják – átadni,

– a tárgyaláson részt venni,

– népi ülnököket választani, népi ülnökként részt venni a büntető ítélezésben,

– ellenőrizni azokat az elítélteket, akik közösségi felügyelet alatt állnak.

Hangsúlyozzák azonban, hogy teljesítésük – bár jogszabályon alapulnak –, csupán morális kötelesség. Tudnunk kell azonban, hogy ezek teljesítésének kikényszerítésére a közösségek igen hatékony eszközökkel rendelkeznek. A szakirodalom külön nem emeli ki, de álláspontunk szerint ebbe a körbe tartozik a közvetítő bizottságok tevékenysége is.

B) Az igazságszolgáltatási hatalom megosztása, ezek együttműködése és kölcsönös korlátozása

Ez az elv hasonlít az eljárási funkciók megosztása elvéhez. Azt az elmúlt évtizedekben megszerzett tapasztalatot fejezi ki, hogy ha az igazságszolgáltatási hatalom egyetlen szerv kezében összpontosul, az súlyos visszaélésekre vezethet. A közbiztonsági szervek hatalma az ügyészségi szervezet és az igazságügyi minisztérium megszüntetése után – mint már arról korábban szó volt –, gyakorlatilag korlátlan volt.

Az igazságszolgáltatási szervek – az ügyészség és a bíróságok – visszaállítása, megerősítése e hatalom korlátozását jelentette, abban a montesqueui értelemben, hogy egy

hatalomnak csak egy másik hatalom szabhat korlátokat. Az elméleti irodalomban a hatalom megosztására felhozott példák is ezt tanúsítják.

Így például:

– a közbiztonsági szervek az addigi gyakorlattal szemben csak ügyészi jóváhagyással fogantathatnak előzetes letartóztatást, ha az szükségtelen, a határozat jóváhagyását az ügyészség megtagadja,

– ha az ügyészség a közbiztonsági szerveket jogsértő magatartásuk esetén annak abbahagyására, a jogsértések kiküszöbölésére utasíthatja,

– kényszervallatás esetén az ügyészség az érintett rendőrt letartóztathatja,

– a bíróság amennyiben észleli, hogy az ügyészi vádban felhozott bizonyítékok alkalmatlanok a vád alátámasztására az iratokat visszaküldheti az ügyészségnek újabb nyomozásra,

– az ügyész felhívhatja a bíróság figyelmét a tárgyaláson elkövetett jogsértésekre és kérheti azok orvoslását,

– a büntetés-végrehajtási hatóság, amennyiben az ítéletet jogsértőnek tartja, erre akár az ügyész, akár a bíróság figyelmét felhívhatja és indítványozhatja annak felülvizsgálatát. (Cheng, 1988. 196. o.)

C) A törvényesség és a törvény előtti egyenlőség

Ezt az elvet amint már korábban rámutattunk, hosszú időn keresztül megvetően *burzsoá* legalizmusnak nevezték és érvényesítésükre irányuló minden törekvést „burzsoá restaurációnak” minősítették. 1979-ben a helyzet megváltozott. Azóta alapelvek tekintik, hogy a büntető eljárás során a hatóságok a jogszabály előírásai alapján kötelesek eljárni, és a jogszabályok alkalmazása során pedig minden személyt egyenlőnek kell tekinteni. A törvényesség érvényesülésének garanciáját jelenti, hogy a bíróságok hatalmukat függetlenül, csak a jogszabályoknak alárendelten gyakorolhatják. Ennek kimondása száznál is több fordulatot jelentett a korábbi állásponthoz képest, mely szerint a bírói függetlenség veszélyes, mert korlátozza a párt hatalmát, illetve az osztályellenség, valamint a „jó elemek” nem kezelhetők azonos módon stb. A változásokat az Alkotmány is rögzíti (lásd II. fejezet). A privilégiumok tényleges eltörlésére irányuló törekvéseket tükrözik azok a perek is, amelyek vádlottjai között magas rangú állami tisztviselők is megtalálhatók. (Cheng, 1988. 198. o.)

D) A tények tiszteltetésében tartásának elve

A Büntető Eljárási Törvény 4. Cikke előírja, hogy a bíróságok, az ügyészi és nyomozó hatóságok döntéseinek a tényeken kell alapulniuk. Ez azt is jelenti, hogy a kínai büntető eljárási törvény nem ismerve el az ítélt dolog fogalmát, lehetővé teszi, hogy a jogerős bírósági határozat ellenére az ügyben új büntető eljárást folytassanak. Tehát, ha például az újonnan feltárt tények alapján a jogerősen felmentett terhelt bűnösségének megállapítása valószínű rendkívüli perorvoslat nélkül is, mód van az ügy felül-

vizsgálatára és új esetleg bűnösséget megállapító és büntetést kiszabó ítélet hozatalára, illetve bűnösséget megállapító ítélet esetén a felmentésre.

A bizonyítás szabályaiban is lényeges változások következtek be. Ezek közül a legfontosabb, hogy – a korábbi álláspontokhoz képest – a bűnösség megállapításához nem elegendő a terhelt beismerő vallomása, ehhez más objektív, törvényesen beszerezett és releváns bizonyítékok is szükségesek. Úgy tűnik megerősödött az az igény is, hogy az ártatlanság vélelmének egyes elemeit a büntető eljárásba visszacsempésszék. Ezt a vélelményt erősíti a szakirodalom (Cheng, 1988) a Be. szabályaiból eredő következtetései alapján.

Ezek szerint:

- bűnösség bizonyításának kötelezettsége a hatóságot terheli,
- a terhelt nem köteles bűnösségét enyhítő körülményeket bizonyítani,
- a büntető eljárás alatti hallgatását nem lehet bűnössége bizonyítékának tekinteni. Igaz erre az esetre csak a „négyek bandájának” perében Ciang-Ching hallgatását említik példaként (Cheng, 1988. 199. o.), amiből azonban általános következtetést nem lehet levonni.

E) A terhelt jogainak védelme

1979-ig a terhelt az eljárás tárgya volt. Azóta a korábbi helyzethez képest a terheltet jelentős ügyféli jogosultságok illetik meg. Ezek a következők:

- a) a védelem joga,
- b) a hatóság tagja kizárásának indítványozási joga,
- c) a hatóságok jogsértő tevékenysége, illetve döntései elleni panasz és fellebbezés joga.

A fellebbezésre – melyet akár írásban, akár szóban elő lehet terjeszteni –, nyitva álló határidő a törvény szerint ítélet esetén tíz nap, más határozat esetén öt nap. A határidő mindkét esetben a határozat kézhezvételét követő második naptól számítandó. Az ítélet elleni fellebbezés határideje az 1983. szeptember 2-án hatályba lépett az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának „A közbiztonságot súlyosan veszélyeztető bűncselekmények gyors tárgyalásáról” szóló rendelete értelmében emberölés, rablás és más súlyos bűncselekmények esetén *tíz* napról *három* napra csökkent, visszaszorítva a fellebbezéshez való jog érvényesülését.

E rövid áttekintés után lássuk, hogy az ismertetett elvek közül a legjelentősebbek miként jelennek meg az 5. Országos Népi Gyűlés 2. ülésszaka által 1979. július elsején elfogadott és 1980. január elsején hatályba lépett Büntető Eljárási Törvény (továbbiakban Be.) rendelkezéseiben.

2. A törvény felépítése, szerkezete

A 164 Cikkből álló Be. négy részre és tizenhat fejezetre tagolódik. Az Első Rész általános kérdésekkel foglalkozik (I. Fejezet: Irányelvek, feladatok és alapelvek; II. Feje-

zet: Hatáskör és illetékesség; III. Fejezet: Összeférhetetlenség; IV. Fejezet: Védelem; V. Fejezet: Bizonyítékok; VI. Fejezet: Kényszerítő eszközök; VII. Fejezet: Kiegészítő polgári per; VIII. Fejezet: Határidők, kézbesítés; IX. Fejezet: Egyéb rendelkezések).

A Második Részben található az eljárás megindításával kapcsolatos rendelkezések (I. Fejezet: Az eljárás megindítása; II. Fejezet: A nyomozás; ezen belül: 1. Alfejezet: A vádlott kihallgatása; 2. Alfejezet: A tanú kihallgatása; 3. Alfejezet: A szemle és a vizsgálat; 4. Alfejezet: Házkutatás, motozás; 5. Alfejezet: Tárgyi és írásos bizonyítékok lefoglalása; 6. Alfejezet: A szakértői vélemény; 7. Alfejezet: Letartóztatási parancs kibocsátása; 8. Alfejezet: A nyomozás befejezése; III. Fejezet: A közbiztonság védelme).

A Harmadik Rész a tárgyalást és az ezzel összefüggő kérdéseket szabályozza (I. Fejezet: Az ítélezés szervezete; II. Fejezet: Az elsőfokú eljárás: 1. Alfejezet: Közbiztonsági ügyek; 2. Alfejezet: Magánvádas ügyek; III. Fejezet: A másodfokú eljárás; IV. Fejezet: A halálbüntetés felülvizsgálata; V. Fejezet: A jogerőre emelkedett bírói ítélet és határozat felülvizsgálata).

A törvény csak egységes büntető eljárást ismer, mivel a Btk. sem tesz különbséget a bűncselekmények között súly szerint. A magánvádas eljárás kivételével hiányoznak a külön és a különleges eljárásokra vonatkozó szabályok is.¹⁶ Míg a Btk. kapcsán azt hangsúlyoztuk, hogy hiányzik a fogalmak pontos körülírása itt azt mondhatjuk, hogy a jogalkotó igyekezett pontosan körülírni a büntető eljárás alanyainak feladatait, jogait és kötelezettségeit. E törvényre is jellemző az erős ideologikus töltés, a büntető eljárás hagyományos feladatait meghaladó elvárás, amit a Be. a következő módon fogalmaz meg: a törvény „... csapást mér az ellenségre és megvédelmezi a nép reális szükségleteit”, (Be. 1. Cikk), ... „Feladatai közé tartozik ... az állampolgárok személyi, demokratikus és egyéb jogainak a szocialista forradalom és a szocializmus ügye folyamatos előrehaladásának védelmezése”. (Be. 2. Cikk).

A múlt politikai arnyaira, a Btk. szellős szabályozására, represszív jellegére visszatekintve az állampolgári jogoknak a büntető eljárásban történő szabályozása valóban jelentős feladatot jelent. A garanciák megteremtését a Be. elsősorban a büntető eljárásban részt vevő hatóságok, kiemelten a közbiztonsági szervek és az ügyészség tevékenységének pontos szabályozásában, valamint a terhelti jogosultságok biztosításában látja. A továbbiakban mondanivalónkat e témakörök köré csoportosítjuk.

3. A közbiztonsági szervek és az ügyészség viszonya a büntető eljárásban

Az alapelvek kapcsán említést tettünk arról, hogy az igazságszolgáltatási hatalmi egyensúly megteremtésének kérdése a kínai büntető eljárási irodalomban egyik központi helyet foglalta el a kodifikáció során, melyet a politikai hatalom is elfogadott a törvény egyik rendező elvének.

A Be. 5. Cikke kimondja: „A népi bíróságoknak, a népi ügyészségeknek és a közbiztonsági szerveknek a büntető eljárás során a feladatokat megosztva, saját tevékenységükért felelősen, egymással együttműködve és egymást korlátozva kell eljárniuk azért, hogy biztosítsák a törvények pontos és maradéktalan betartását.” Ez másképpen azt je-

lenti, hogy a törvényeket csak akkor lehet maradéktalanul és következetesen érvényesíteni, ha

– a büntető eljárásban részt vevő hatóságok feladata, hatásköre, jogosultságai, kötelezettségei, felelősségük pontosan körül van írva és ezen túl

– a büntető eljárási funkcióikat egymással együttműködve, *egymás tevékenységét korlátozva* gyakorolhatják. Tehát a hatalmi túlkapások lehetőségét az eljárásba beépített fékeknek és gátaknak kellene akadályoznia. Ennek kimondása egy olyan országban, ahol mindez hosszú időn keresztül eretnekségnek számított nagy előrelépés.

A törvény ezt az elvet igyekszik következetesen érvényesíteni. A Be. 3. Cikke lezögezi: „A bűncselekmények felderítése, az őrizetbe vétel és az előzetes vizsgálat a közbiztonsági szervek feladata. A letartóztatás jóváhagyása és az eljárás feletti törvényességi felügyelet (beleértve a nyomozást is), valamint a közvédelmi és a népi ügyészség feladata. A népi bíróságok feladata a büntetőügyek elbírálása. Semmiféle más szervezet, kollektíva vagy személy nem gyakorolhatja ezeket a jogokat!” Leginkább az a figyelemre méltó, hogy a büntető eljárásban részt vevő hatóságok közül a közbiztonsági szervek eddigi, csaknem korlátlan hatalmát (ha felemásan is)¹⁷ a Be. legális keretek közé tereli. Ez egyrészt a büntető eljárásra vonatkozó általános szabályokban, a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekre vonatkozó rendelkezésekben, valamint az ügyészség revíziós jogkörében érhető tetten. A továbbiak során részletesebben e kérdéseket vizsgáljuk meg.

A) Általános szabályok

A Be. az összes hatóságra vonatkozóan előírja, hogy az eddigi gyors, de a kontroll hiánya miatt felületes büntető eljárás helyett „Minden ügy eldöntéséhez komoly bizonyíték és alapos vizsgálat lefolytatása szükséges.” (Be. 35. Cikk első mondat.) A „komoly” bizonyítékok beszerzése során a közbiztonsági szerv a hatályos szabályok szerint – amint ezt az ügyészi szervezet kapcsán már bemutattuk – szoros ügyészi felügyelet alatt áll. (Ebbe azonban a törvény szerint nem tartozik bele a nyomozás határidejének kontrollja. Ugyanis sem erre, sem a nyomozás lefolytatásának időtartamára vonatkozóan a Be. nem tartalmaz rendelkezéseket. Ez azt jelenti, hogy a nyomozásra elvileg korlátlan idő áll rendelkezésre.) Garanciális szabálynak tekinthető az a törvényi előírás, mely szerint a terhelt kihallgatásánál legalább két nyomozónak kell jelen lennie. (Be. 62. Cikk.) Az objektivitást szolgálja az is, hogy a terhelt a vallomásáról készült jegyzőkönyv kijavítását és kiegészítését kérheti és csak azután köteles aláírni, ha hibátlannak találja. (Be. 66. Cikk.) Ugyanezek a szabályok irányadók a tanúvallomásra is. E szabályok a beismerő vallomás korábbi eltúlzott jelentőségének a fényében ítélték meg reálisan. Ezt érzékelteti a Be. 55. Cikke is mely kimondja, „A szóbeli vallomás nem bír kizárólagos erővel.” A Be. azonban még ezzel sem elégszik meg. A szóbeli vallomás mellett meglévő más bizonyíték esetére is előírja: „A tanúvallomás csak hiteltérdemlőségének ellenőrzése után használható fel az ügy eldöntésének alapjául.” (Be. 36. Cikk második mondat.) A hiteltérdemlőséggel kapcsolatban meg kell említeni, hogy a törvény a hatóságok szá-

mára előírja, hogy össze kell gyűjteniük a vádlott bűnösségét vagy ártatlanságát, illetve a bűnelkövetés körülményeit bizonyító különféle bizonyítékokat. (Be. 32. Cikk első mondat.)

A bizonyítékok összegyűjtésével kapcsolatban a Be. kimondja, hogy „Vallomást erőszakkal vagy kényszerrel kicsikarni szigorúan tilos! Tilos a bizonyítékok összegyűjtése érdekében csábítást, megvesztegetést vagy bármely egyéb törvényellenes módszert alkalmazni!” (Be. 32. Cikk második mondat.)

A hiteltérdemlőség ellenőrzése alapvetően a tárgyaláson történik, ahol „... biztosítani kell, hogy mindegyik fél – a közvádoló, a sértett, illetve a vádlott és a védő – ellenőrizhesse a tanúvallomások valóságát”. (Be. 36. Cikk első mondat.)

B) A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések

E kényszerintézkedések közül a Be. az őrizetbe vételt, az előzetes letartóztatást, a lakóhelyi felügyeletet ismeri. A törvény az óvadékra vonatkozóan is tartalmaz rendelkezéseket. A közbiztonsági szerv önállóan csak őrizetbe vételre és lakóhelyi felügyelet elrendelésére jogosult. Őrizetbe vételt a közbiztonsági szerv őrizetbe vételi paranccsal akkor rendelhet el, ha

- a) az elkövetőt tetten érik,
- b) menekülni próbál vagy szökésben van,
- c) az elkövetőnél vagy annak lakásán bűncselekményre utaló bizonyíték van,
- d) fennáll az eredményes nyomozás meghiúsításának veszélye (bizonyítékok megsemmisítése, összejátszás lehetősége),

e) az elkövető személyazonossága nem állapítható meg és alaposan feltehető, hogy menekülni fog és újabb bűncselekményt követ el,

f) az elkövető „törés, zúzás, fosztogatás” elkövetésében vesz részt és súlyosan sérti a munka, a termelés és a társadalom rendjét. A közbiztonsági szerv az őrizetbe vett személyt az őrizetbe vételt követő 24 órán belül köteles kihallgatni. Ennek eredményeként a következő döntéseket hozhatja:

a) ha megállapítja, hogy az őrizetbe vételre nincs szükség azt haladéktalanul megszünteti és erről tanúsítványt állít ki,

b) óvadék ellenében szabadlábra helyezi, illetve

c) lakóhelyi felügyeletet rendel el – ami a magyar lakhelyelhagyási tilalommal csaknem azonos kényszerintézkedés – ha az előzetes letartóztatás elrendeléséhez nem áll rendelkezésre elég bizonyíték,

d) előzetes letartóztatásra irányuló előterjesztést tesz a népi ügyészségnek.

Az őrizetbe vétel legrövidebb tartama 24 óra. Ennek meghosszabbítására csak az előzetes letartóztatásra irányuló előterjesztés során van mód. Előzetes letartóztatásnak az 1979. február 23-án az 5. Országos Népi Gyűlés által elfogadott az őrizetbe vételről és az előzetes letartóztatásról szóló törvény alapján akkor van helye, ha „a bűncselekményre vonatkozó alapvető tények tisztázottak, az elkövető olyan bűncselekményt kö-

vetett el, melyért várhatóan börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre vagy ennél súlyosabb büntetésre ítélik: Az előzetes letartóztatást bíróság rendeli vagy az ügyészség hagyja jóvá". (Be. 3. Cikk.)

Az előzetes letartóztatás esetén érvényesül a fokozatosság elve. Elrendelésére a már idézett feltételeken túlmenően csak akkor van lehetőség ha „... az óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés, illetve a lakóhelyi felügyelet módszerei már nem elegendők a társadalomra veszélyes cselekmény elkövetésének megelőzésére”. (Be. 40. Cikk 1. bekezdés.) Ebben az esetben is alkalmazható azonban az óvadék ellenében szabadlábra helyezés vagy lakóhelyi felügyelet, ha az „elkövető súlyos betegségben szenved vagy szoptató anyja”. (Be. 40. Cikk 2. bekezdés.) Ha az őrizetbe vett személy előzetes letartóztatása válik szükségessé, a közbiztonsági szerv erre vonatkozóan három napon belül tesz előterjesztést az ügyészségnek. Különleges körülmények fennállása esetén az őrizetbe vétel további négy nappal meghosszabbítható. (Be. 8. Cikk.) Az ügyésznek három napon belül kell határoznia arról, hogy az előzetes letartóztatást jóváhagyja-e vagy sem. Az őrizetbe vétel leghosszabb tartama tehát ezekkel együtt nem haladhatja meg a tíz napot. Az illetékes népi ügyészség az előterjesztést, amely magában foglalja az ügy iratait és a bizonyítékokat, felülvizsgálja. Szükség esetén, ha ezt a bűncselekmény súlya indokolja, a felülvizsgálatot ügyészi bizottság végzi. Az előzetes letartóztatás jóváhagyásáról az ügyészség vezetője dönt. A döntés előtt – az előzetes letartóztatást szükségessé tevő további tények felderítése érdekében – pótnyomozást rendelhet el. (Be. 45., 46., Cikk.) A jóváhagyás alapján bocsátja ki a közbiztonsági szerv az előzetes letartóztatási parancsot és hajtja végre a letartóztatást.¹⁸ „Ha a népi ügyészség vezetője nem hagyja jóvá az előzetes letartóztatást a közbiztonsági szerv az értesítés kézhezvételét követően az őrizetbe vett személyt haladéktalanul szabadon bocsátja és a szabadon bocsátásról számára igazolást állít ki.” (Be. 48. Cikk.)

Ha a közbiztonsági szerv az elutasító határozatot megalapozatlannak tartja, a határozatot hozó ügyészségnél kérheti az elutasító végzés újbóli vizsgálatát. Ha ezt a kérelmét is elutasítja az ügyészség, a felettes népi ügyészséghez nyújthat be felülvizsgálati kérelmet, melynek haladéktalanul meg kell vizsgálnia a népi ügyészség határozatát. Ez alapján a határozatot helybenhagyja vagy megváltoztatja. (Be. 49. Cikk.)

A határozat vizsgálata és felülvizsgálata nem korlátozódik az előzetes letartóztatás feltételeinek meglétére vagy hiányára, hanem kiterjed az egész nyomozásra. Amennyiben az ügyészség törvénysértést észlel, felhívja a közbiztonsági szervet ennek kiküszöbölésére. A megtett intézkedésről az ügyészséget értesíteni kell. (Be. 52. Cikk.)

Ha az előzetes letartóztatásának elrendelésére irányuló eljárás során az erre vonatkozó szabályokat megszegik, mind a letartóztatott személy, mind a családja követelheti a szabadon bocsátást. Ebben az esetben a közbiztonsági szerv vagy a népi ügyészség köteles az előzetes letartóztatást megszüntetni. (Be. 48. Cikk 2. bekezdés.) Az előzetes letartóztatás tartamára vonatkozóan a Be. Második Rész III. Fejezetének a nyomozás befejezéséről rendelkező 8. Alfejezetében a 92. Cikk tartalmaz rendelkezéseket. E szerint, az előzetes letartóztatás a két hónapot nem haladhatja meg. Amennyiben az ügy

bonyolultsága miatt a nyomozás e határidő alatt nem fejezhető be, a felettes népi ügyészség jóváhagyásával az előzetes letartóztatás tartama egy hónappal meghosszabbítható.

Ha a nyomozás különösen súlyos és bonyolult ügyben folyik s a meghosszabbított határidő alatt sem lehet befejezni, az előzetes letartóztatás meghosszabbítását a Legfelső Népi Ügyészség előterjesztése alapján az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága hagyhatja jóvá. A további hosszabbításra is ez az irányadó.

A közbiztonsági szerv az előzetes letartóztatást akkor is megszünteti, ha a nyomozás során megállapítják, hogy szükségtelen a büntetőjogi felelősségre vonás és ezért a nyomozás megszüntetésére kerül sor. Ilyen esetben értesíteni kell a letartóztatás elrendelését jóváhagyó népi ügyészséget. (Be. 94. Cikk.) (Az ügyész jóváhagyása a nyomozás megszüntetésének nem feltétele.)

A szabályok áttekintése alapján látható, hogy a Be. nagy, szinte kizárólagos hangsúlyt fektet a törvénytelenül elrendelt előzetes letartóztatások megelőzésére, amit a letartóztatást megalapozó tények állandó vizsgálatával kíván elérni. A törvénytelen előzetes letartóztatás esetére vonatkozó személyes felelősségről a már idézett letartóztatásról és őrizetbe vételről szóló törvény rendelkezik, mely 13. Cikkében előírja „A népi ügyészség feladata az olyan személy felelősségének kivizsgálása, aki a törvény megsértésével fogantatott előzetes letartóztatást, őrizetbe vételt, illetve vizsgálatot. Ha az ilyen jogellenes cselekmény célja hamis vádolás, személyes bosszú, korrupció vagy más személyes cél a büntetőjogi felelősséget fel kell deríteni és meg kell állapítani”. Az őrizetbe vételre és az előzetes letartóztatásra vonatkozó rendelkezések alapján úgy tűnik, hogy az általánosan elfogadott garanciális elvek érvényesítésén túlmenően azok döntően a közbiztonsági szervek „kordában tartását” szolgálják. Ezen azonban nem lehet csodálkozni. A törvény megalkotása előtt ugyanis diszkrecionális jogkörébe tartozott az előzetes letartóztatás elrendelése. Erre vonatkozóan külön szabályozással nem is találkozhattunk. A jelenlegi szabályozás is, amely döntően a közbiztonsági szervek és az ügyészség – mint hatalmi ellensúly – viszonyában értelmezhető, e korábbi helyzetet tükrözi vissza.

C) Az ügyészi revízió

A korábbi helyzettel ellentétben – amikor az ügyészség a közbiztonsági szervek által „feltárt – bizonyítékokban nem kételkedhetett – a Be. jelenlegi rendelkezései szerint a vádemelést komoly ügyészi revízióknak kell megelőznie. Ennek során egyebek mellett meg kell vizsgálni, hogy

a) a bűncselekményre vonatkozó bizonyítékok megfelelnek-e a valóságnak,

b) a nyomozás megfelelt-e a törvényeknek. (Be. 96. Cikk.) A nyomozati anyag felülvizsgálata során a terheltet minden esetben ki kell hallgatni.

A felülvizsgálat eredményeként az ügyészség pótnyomozást rendelhet el, illetve határozatot hoz a vádemelés mellőzéséről, vagy vádat emel. Ha pótnyomozás szükséges, azt az elrendeléstől számított egy hónapon belül az ügyészség vagy a közbiztonsági szerv

folytatja le. A vádemelés mellőzésére akkor kerülhet sor, ha a Btk. rendelkezései szerint büntetés kiszabása szükségtelen vagy büntetés alóli mentesítés engedélyezhető. (Be. 101. Cikk.) Az erről szóló határozatot nyilvánosan kell kihirdetni, át kell adni a terheltnek és meg kell küldeni területi egységének.

A közbiztonsági szerv, amennyiben a határozatot megalapozatlannak tartja, a határozatot hozó ügyészségnél kérheti a vádemelés ismételt megfontolását. Ha ismét a vádemelés mellőzésére kerül sor a felettes népi ügyészségnél kérheti a határozat felülvizsgálását. (Be. 102. Cikk 1. bek. második mondat.) A sértett és a terhelt a határozat kézhezvételétől számított hét napon belül panaszt tehet az ügyészségnél. Az elutasító határozat ellen azonban nem nyújthatnak be felülvizsgálati kérelmet. (Be. 102. Cikk 2. bek. második mondat; Be. 103. Cikk.)

4. A bíróság ítélkezési tevékenysége

A) Az elsőfokú eljárás

Amennyiben az ügyész vádat emelt, az ügyet a bíróság felülvizsgálja. Ha azt állapítja meg, hogy a tények tisztázottak, elegendő bizonyíték áll rendelkezésre, kitűzi a tárgyalást. Ellenkező esetben az ügyészt pótnyomozásra utasítja. Az iratok alapján azt is megállapíthatja, hogy büntetés kiszabása szükségtelen. Ilyen esetben felhívhatja a népi ügyészséget, hogy vonja vissza a vádat. Szükség esetén a bíróság maga folytathat szemlét, vizsgálatot, motozást, tárgyi és írásos bizonyítékot foglalhat le és szakértői vizsgálatot rendelhet el. (Be. 108., 109. cikk.) Amennyiben tárgyalásra alkalmasnak találja, tárgyalást tűz ki.

Ezt követően:

– kijelöli a tárgyaló tanácsot, mely egy bíróból és két népi ülnökből, elsőfokú bíróságok, illetve a Legfelső Népi Bíróság esetén pedig egy-három bíróból és két-négy népi ülnökből áll,

– a vádlottnak legkésőbb a tárgyalás előtt hét nappal megküldi a vádiratot és értesíti arról, hogy védőt választhat, illetve ha szükséges számára védőt jelöl ki,

– a tárgyalás helyéről, idejéről a tárgyalás előtt legalább három nappal értesíti a népi ügyészséget,

-- megidézi a feleket, értesíti a védőt, a tanúkat, a szakértőt és a tolmácsot; az idézést és az értesítést legkésőbb a tárgyalás megkezdése előtt három nappal kell az érdekelteknek kézbesíteni.

A bírósági tárgyalás nyilvános. Zárt tárgyalást csak államtitokra és magántitokra vonatkozó ügyek esetén, valamint a 16. életévét be nem töltött fiatakorúak ellen folyó büntető ügyekben kell tartani. A 16. és 18. év közötti fiatakorúak esetén a zárt tárgyalás elrendelése a bíróság mérlegelésétől függ. Az elrendelés okát azonban minden esetben közzé kell tenni. (Be. 111. Cikk.) A tárgyaláson az ügyész részvétele kötelező. Csekély súlyú bűncselekmények esetén kérelemre a bíróság hozzájárulása esetén a tárgyalásról távol maradhat. (Be. 112. Cikk.) A tárgyalás megnyitása, az „ügy lényegének ismertetése”,

a résztvevők számbavétele, jogaikra történő kioktatása után kezdődik meg a tárgyalás. Az ügyész ismerteti a vádat, majd megkezdődik a vádlott kihallgatása, melyet az elnöklő bíró folytat. A tárgyalás ura a bíró. A résztvevő személyek mindent csak engedélyével tehetnek, így a vádlotthoz is – az ügyész a sértett, a magánfél és a védő – csak kifejezett engedélyével intézhetnek kérdést. A tanút, a szakértőt azonban csak a bíróság hallgathatja ki, az előbb felsoroltak csak azt indítványozhatják, hogy az általuk javasolt kérdést tegye fel nekik. (Be. 114., 115. Cikk.)

A tanúvallomást a jegyzőkönyvbe vételt követően át kell adni elolvasásra vagy fel kell olvasni. Ha a jegyzőkönyvben a tanú hibát vagy hiányosságot észlel, kérheti annak kijavítását. Ezután aláírja vagy pecsétjével hitelesíti. (Be. 124. Cikk.)

A törvény a vádlottnak nem biztosítja a kérdés vagy kérdés feltételének indítványozási jogát. A bíróság köteles a vádlottnak felmutatni és vele azonosítani a tárgyi bizonyítékokat.

Fel kell olvasni:

– a meg nem jelent tanúk vallomásáról készült jegyzőkönyvet,

– a szakértői véleményt,

– a vizsgálati jegyzőkönyvet,

– az okiratokat,

valamint meg kell hallgatni a felek és a védő erre vonatkozó véleményét. Ezen túl a felek további tanúk kihallgatását, új bizonyítékok, szakértői vélemény beszerzését, illetve vizsgálat lefolytatását indítványozhatják, melyről a bíróságnak határoznia kell. (Be. 116., 117. Cikk.)

Új bizonyítékok, szakértői vélemény beszerzése, vizsgálat lefolytatása, az ügyész által indítványozott, valamint a bíróság által elrendelt pótnyomozás, illetve összeférhetlenség bejelentése esetén a bíróság a tárgyalást elhalasztja. (Be. 123. Cikk.)

A törvény nem határozza azonban meg a halasztás maximális időtartamát. Ha a tárgyaláson rendezavarás történik, a tanács elnöke intézkedik megszüntetésére: a rendezavarót a tárgyalóteremből kivezetheti, súlyosabb esetben büntetőjogi felelősségrevonását kezdeményezheti. (Be. 119. Cikk.)

A tárgyaláson, a bizonyítási eljárás során mint látható, a felek jogköre a bírósághoz képest meglehetősen szűk, egyedül az ügyész jogosult esetleges törvénytörés észlelése után annak kiküszöbölésére indítványt tenni. (Be. 112. Cikk.)

Miután a bizonyítási eljárás befejeződött az ügyész és a sértett fél szólal fel, majd a vádlott terjeszti elő nyilatkozatát és védekezését a védő irányítja a védelmet. A felek között a Be. szerint „vita” alakulhat ki. Ennek természetéről azonban bővebben nem szól. A vita lezárása után az utolsó szó joga a vádlottnak. (Be. 118. Cikk.) Ezután a bíróság berekeszti a tárgyalást és „... a már tisztázott tények, bizonyítékok mérlegelése és a törvényi rendelkezések alapján döntést hoz arról, hogy a vádlott bűnös-e vagy ártatlan, milyen bűncselekményt követett el, meghatározza a büntetést vagy a vádlottat felmenti”. (Be. 120. Cikk.)

A bíróságnak közvédas ügyekben az iratok beérkezésétől számított egy, de legkésőbb másfél hónapon belül kell ítéletet hoznia. (Be. 125. Cikk.) Ez alatt az idő alatt mód

van kiegészítő polgári per kezdeményezésére is, melyet a büntető eljárás során a bűncselekménnyel okozott kár miatt a sértett indíthat. Ha állami vagy kollektív vagyont ért kár, a népi ügyészség a közvád emelésekor indíthat polgári pert. Ennek során szükség esetén zár alá veheti vagy lefoglalhatja a vádlott vagyonát. A kiegészítő polgári pert a büntető ügygel együtt kell tárgyalni, kivéve, ha ez a büntető ügynek az említett határidőn belüli befejezését akadályozná. Ilyenkor a pert a büntető eljárás befejezése után folytatja le. (Be. 53–55. Cikk.) A Be. külön alfejezetben szabályozza a magánvádas ügyeket. Ezekben az ügyekben az adatok megvizsgálása után, a bíróság a következő módon járhat el:

a) ha a bűncselekményre vonatkozó bizonyítékok rendelkezésre állnak, tárgyalást tűz ki és az ügyet elbírálja,

b) ha észleli, hogy a bűncselekmény közvádra üldözendő, vádemelésre megküldi az illetékes népi ügyészségnek,

c) ha az ügy elbírálásához szükséges bizonyítékok nem állnak rendelkezésre és a magánvádló nem tud kiegészítő bizonyítékokat szolgáltatni és azokat a bíróság sem tudja beszerezni, akkor meg kell győzni a magánvádlót, hogy vonja vissza a vádat, ellenkező esetben elutasító döntést hoz,

d) amennyiben megállapítja, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, meg kell győznie a magánvádlót, hogy vonja vissza a magánvádat vagy azt el kell utasítania. (Be. 126. Cikk.)

A bíróság békítést kísérelhet meg. A magánvádló – az ítélet kihirdetése előtt – kibékülhet a vádlottal vagy visszavonhatja a vádat. (Be. 127. Cikk.) A Be. ismeri a viszonvád intézményét, melyet nem korlátoz meghatározott bűncselekményekre. Erre a magánvádra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. (Be. 128. Cikk.)

B) A másodfokú eljárás

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a felek fellebbezést, az ügyész óvást nyújthat be, melyet ítélet esetén annak kézhezvételétől számított tíz, míg más határozat esetén öt nap alatt az elsőfokon eljáró bíróságnál terjeszthetnek elő.¹⁹ A fellebbezési rendszer egyfokú. A feleket – a Be. külön a vádlottat emeli ki – „semmilyen kifogással nem lehet fellebbezési jogától megfosztani”. Mind az óvást, mind a fellebbezést a népi bíróság az iratokkal együtt megküldi a felettes népi bíróságnak, az óvás, illetve a fellebbezés másodpéldányát pedig a feleknek, valamint az ügyésznek. (Be. 132–133. Cikk.)

Az ügyési óvást a felsőfokú népi ügyészség vonhatja vissza.

C) A halálbüntetés, valamint a jogerős ítéletek és határozatok felülvizsgálata

A törvény külön rendelkezik a halálbüntetés felülvizsgálatáról. Ezek szerint „A halálbüntetést a Legfelső Bíróság hagyja jóvá”. (Be. 144. Cikk) 1981 óta ezt a jogot egyes bűncselekményekre vonatkozóan a felsőfokú népi bíróság is gyakorolhatja,²⁰ a két évre felfüggesztett halálbüntetést kiszabó ítéletet a másodfokú bíróság hagyja jóvá. (Be. 146., 147. Cikk)

A törvény a ténybeli, illetve jogi tévedésen alapuló jogerős ítéletek felülvizsgálatának négy módját ismeri. Az egyik a perújításhoz hasonló eljárás. Ennek során a felek, a sértett, annak családtagja vagy bármely állampolgár az elsőfokú ítéletet hozó népi bíróságon vagy ügyészségen panaszt tesznek. Ez alapján megtörténik a felülvizsgálat. A második esetben, ha akár az első vagy másodfokú bíróság vezetője észleli, hogy az ítélet vagy határozat ténybeli tévedést tartalmaz vagy a bíróság jogszabályt helytelenül alkalmazott, akkor azt bírósági kollégium elé terjeszti elbírálásra.

A harmadik mód, ha a Legfelső Népi Bíróság észleli, hogy az ítélet *ténybeli* tévedést tartalmaz. Ekkor vagy maga bírálja felül vagy az alsóbb fokú bíróságokat utasítja új tárgyalásra.

A jogerős határozat felülvizsgálatának negyedik módja az ügyési szervezetnek biztosítja a jogot, hogy jogerős ítélet, illetve más határozat ellen felülvizsgálati eljárást kezdeményezzen. A Legfelső Népi Ügyészség bármely bíróság, a felsőbb szintű népi ügyészség az alsóbb szintű népi bíróságok jogerős ítéletei, illetve más határozatai ellen kezdeményezheti az eljárást. A népi bíróságok attól függően, hogy első- vagy másodfokú jogerős határozat ellen folyik a felülvizsgálati eljárás az első- vagy másodfokú tárgyalásra vonatkozó szabályok szerint járnak el. A Be. szerint az „ott hozott határozatok, ítéletek pedig végső határozatok és ítéletek”. (Be. 148–150. Cikk.)

D) A bírósági határozatok, illetve ítéletek végrehajtása

A Be. negyedik része tartalmazza a végrehajtással kapcsolatos szabályokat. Ezek között az előzetes letartóztatásban lévő személy szabadon bocsátása mellett a Btk-ban felsorolt összes büntetés végrehajtására vonatkozóan találkoznak rendelkezésekkel. Érdemes megjegyezni, hogy a büntetés végrehajtásával kapcsolatos hatáskörök megoszlanak a közbiztonsági, a büntetés-végrehajtási szervek között. A végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés felügyeletét, a közösségi felügyelet és a politikai jogoktól megfosztás végrehajtását a közbiztonsági szerv végzi. A szabadságvesztés végrehajtása a büntetés-végrehajtási szervek feladata. A Be. megalkotásakor mindkét szerv még a Közbiztonsági Minisztérium irányítása alatt állt, tehát a rendelkezések csak formális különbséget takartak. 1983 óta azonban a büntetés-végrehajtás az Igazságügyi Minisztérium irányítása alá tartozik.

Ha a büntetés végrehajtása alatt észlelik, hogy az ítélet hibás, a Be. garanciális szabályként biztosítja a büntetés-végrehajtási intézet (börtön, átnevelő munkatábor) és az elítélt számára a panaszjogot. A panaszt a népi ügyészséghez vagy az elsőfokú bírósághoz kell megküldeni. (Be. 163. Cikk.) A büntetés végrehajtása felett az ügyészség gyakorol felügyeletet. Az eddig elmondottakból látható, hogy a büntető eljárás garanciális szabályainak a törvény szellemének érvényesítéséért a Be. szinte kizárólag a hatóságok tevékenységének egymást korlátozó szabályozásában látja. Ez alól bizonyos szempontból kivételt jelent a bíróság. Tevékenységét ugyanis az eljárás befejeztében a feleket megillető fellebbezési és panaszjogon kívül más lényegében nem korlátozza. A szabályozás ilyen formája esetén azonban korábbi megállapításunkkal ellentétben úgy tűnik el-

veszik a terhelt, vagy legalábbis jogai jelentős mértékben korlátozottak. A következőkben röviden e problémakört tekintjük át, megvizsgálva valóban helytálló-e az előbbi megállapítás.

E) A terhelt eljárásjogi helyzete a védelemhez való jog tükrében

A korábbiak során említettük, hogy a terheltet megilleti a védelemhez való jog, a hatóság tagja kizárásának indítványozási joga, valamint a jogorvoslati jog. Ezek közül a legjelentősebbet a védelemhez való jogot vizsgáljuk meg közelebbről. Előjáróban meg kell jegyezni, hogy a védelemhez való jogról nem beszélhetünk anélkül, hogy legalább néhány mondat erejéig ne érintsük az ártatlanság vélelmének kérdését. (Lásd erről bővebben Gelatt, 1982.) Ennek elvetése vagy elfogadása határozza meg ugyanis álláspon-tunk szerint legnagyobb mértékben a védelemhez való jog szabályozásának kereteit. A kínai Be. esetén azonban azzal a furcsa helyzettel állunk szemben, hogy erre vonatkozóan nem tartalmaz egyértelmű nyilatkozatot. Igaz olyan rendelkezéssel sem találkozunk, amely elutasítaná vagy egyenesen tagadná. Azonban meggyőződésünk ez irányban erő-sődik, ha számbavesszük a következőket:

1. A korábban, az ártatlanság vélelme kapcsán említett példa, miszerint a hatóság-ot terheli a bizonyítási teher annyiban igaz, hogy a törvény kimondja: a hatóságoknak kell összegyűjtenie a büntetőjogi felelősséget megalapozó bizonyítékokat, illetve, hogy a kényszervallatás tilos. (Be. 32. Cikk.) A nyomozás során kötelezi az ügyészséget, hogy győződjön meg a nyomozás lefolytatásának törvényességéről. (Be. 96. Cikk.)

2. Olyan törvényi intenciót, amely a terheltet mentesítené ártatlanságának vagy az enyhítő körülmények meglétének bizonyításától, illetve, mely szerint hallgatás nem ér-tékelhető a bűnösség bizonyítékaként nem találunk.

3. Az őrizetben és az előzetes letartóztatásban levő terhelt a nyomozás és az ügyé-szi szak ideje alatt a hatóság tagjain (illetve hasonló helyzetben levő személyeken) kívül mással nem érintkezhet. A hatóságot csupán a család és a munkahely értesítési kötele-zettsége terheli. A szabadlábon levő terhelt esetén pedig érvényesül a lakóhelyi és mun-kahelyi közösség pessziója.

Az eddig elmondottak alapján talán már megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy a kínai Be-t alapvetően az inkvizitórius jelleg hatja át. Ebben az eljárási formában pedig a terhelti jogok kifejezett deklarálása és érvényesítése lehetőségének megteremté-se híján, legyen bár a hatóságok hatalmának korlátozása törvényi alapelv, a terhelt hely-zete a hatóságok „jóindulatának” függvényévé válik.

A védelem alapelvének törvényi szabályozásánál is ezt kell szem előtt tartanunk. A törvény az első rész IV. Fejezetében szabályozza e kérdést. E szerint: „A terheltnek joga van arra, hogy védelmét önmaga lássa el, de megbízása alapján:

- a) ügyvéd,
- b) népi szervezetek, vagy a vádlott területi egysége által megbízott, vagy a népi bí-róság által engedélyezett állampolgár, illetve
- c) a terhelt közeli hozzátartozója, gyámja is elláthatja a védelmet.” (Be. 26. Cikk.)

A b)-c) alatti esetekben az államtitok, illetve magántitok esetét kivéve a törvény nem korlátozza a védelem ellátását meghatározott súlyú cselekményekre, illetve, hogy milyen fokon láthatja el a vádlott képviselőjét. Olyan közvadás ügyben, amikor az ügyész a tárgyaláson részt vesz és a vádlottnak nincs megbízott védője, a népi bíróság je-lölhet ki számára védőt. Kötelező a védelem, ha a vádlott süket, néma vagy fiatalkorú. (Be. 27. Cikk.) A vádlott a tárgyalás során védője helyett más védőt bízhat meg a véde-lemmel. (Be. 30. Cikk.) A védő, bárkit is bízhat meg e feladat ellátásával, csak a tár-gyalási szakban kapcsolódhat be az eljárásba. Mint mondtuk a nyomozás során erre nincs módja. Jogosultságaik között attól függően, hogy ügyvéd vagy más látja el a védel-met, különbség van. Csak az ügyvédnek van alanyi joga az iratbetekintésre, valamint az előzetes letartóztatásban lévő vádlottal való érintkezésre. Mindenki mást csak a bíróság engedélye alapján illet meg e jog. Hozzátesszük, hogy a vádlottat az iratbetekintés joga nem illeti meg.

A Be. meghatározza a védő feladatait.

- Ezek: – a vádlott ártatlanságának,
– a bűncselekmény csekély súlyának,
– a vádlott büntetőjogi felelőssége hiányának, illetve
– korlátozottságának a bizonyítása,
– a vádlott törvényes jogainak és érdekeinek védelme.

Mindezt a „tényekkel és a törvényekkel összhangban” kell tennie. (Be. 28. Cikk.) A kínai védővel, mind a hivatásos, mind társadalmi védővel szembeni elvárás a büntető el-járárs során eltér akár a kontinentális, akár a common law jogrendszerekben megszokot-tól:

1. A védő nem helyez súlyt a vádlott ártatlanságának bizonyítására, ha a bizo-nyítékok alapján a vádlott bűnösségét valószínűnek tekinti.

2. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az esetek nagy részében a védők az „eny-hébb” büntetés kiszabásának elérését tűzi ki célul és nem az ártatlanság bizonyítását.

3. A védők szorosan együttműködnek a hatóságokkal, s bár nem tartozik feladata-ik közé a mindenáron beismerésre ösztönzés, kötelesek jelenteni, ha a vádlottól olyan in-formációhoz jutottak, mely szerint az valamely folyamatban vagy előkészületben levő bűncselekmény elkövetésében részt vesz vagy korábban elkövetett, de a hatóság tudo-mására nem jutott bűncselekmény elkövetésében vett részt. (Zheng, 1988. 511. o.) Ezzel ellentétés, a vádlott érdekeit jobban szem előtt tartó, a hatóságokkal együtt nem műkö-dő védőkkel kapcsolatban még elhangzik az a vélemény, hogy magatartásuk idegen a kí-nai (maoi) igazságszolgáltatás hagyományaitól. (Zheng, 1988. 514. o.) Ennek következménye pedig még ma is felelősségre vonás (fegyelmi büntetés, stb.), ami azt mu-tatja, hogy a régi reflexek még mindig erősek. Az eddig elmondottak alapján összefogla-lásképpen megállapíthatjuk:

1. A kínai Be. alapvetően inkvizitórius jellegű.
2. Az ebből adódó gondok kiküszöbölését a Be. a hatóságok egymást „korlátozó” szabályok beiktatásával látja megoldhatónak.

3. A terhelt jogai még mindig korlátozottak. Nem illeti meg az indítványozási, észrevételezési iratbetekintési jog.

4. A fellebbezési jogot a törvény – épp a legsúlyosabb bűncselekmények esetén – korlátok közé szorítja.

5. A védelem jogában lényegében a hatóságok meghosszabbított kezét lehet felismerni. Ezek pedig azt mutatják, hogy a terhelti jogok valóban ingatag lábakon állnak és az aktuális kriminálpolitika függvényeként alakulnak. S ez a kriminálpolitika jelenleg a büntetőjog által lehetővé tett represszív célok szolgálatának irányába mutat.

JEGYZETEK

1. Más jogi szaklapok, így a Hua-Tung-Cseng-Fa (Kelet-Kínai politikai és jogi újság) és a Fa-Hszüe (Jogtudomány) már jóval a kulturális forradalom előtt megszűntek. (Chiu, 1977. 344. o.)
2. Die Zeit 1986. augusztus 1. 19. o.
3. Idézi Jordán Gyula Valóság, 1987/2. 65. o.
4. Die Zeit idézett száma
5. Der Spiegel, 1987. 33. sz. 113. o.
6. Frankfurter Allgemeine Zeitung 1984. 25. sz.
7. Beijing Review 1985. december 16.
8. Beijing Rundschau 1983. 18. sz.
9. Harvard Law Review 1985/8. 1981. és 1986. o.
10. China News Analysis 1985. február 15.
11. A közvetítő bizottságok száma 1985-ben már elérte a 930 ezret (számuk 30 év alatt csaknem meghatszorosodott) Beijing Review 1985. december 16. A közvetítő bizottságok szerves részét képezik az 1949 után kialakult családra alapozott lakóhelyi szervezeti rendszernek, amely jelenleg is igen fontos szerepet tölt be a kínai társadalom életében. Ennek közvetlen előzményét az ún. pao-csia rendszer jelentette, amely a XI. században jött létre. Célja egyrészt az államhatalom stabilitásának biztosítása és a császári hatalmat veszélyeztető és más bűncselekmények megelőzésének, valamint felderítésének elősegítése. E szervezet alapja a szomszédság volt. Egy szervezeti egység 1000 háztartást (pao) tömörített, amely száz egységből (csia), minden egység tíz háztartásból (paj) állt. A háztartásokról (család létszáma, nevük, a családfő neve, az együttélő rokonok, szolgálok száma, nevük) a pao élére kinevezett előjárók nyilvántartást vezettek, akiknek ezenkívül feladatuk volt minden tudomásukra jutott bűncselekmény, szervezkedés, valamint az eltávozók, illetve újonnan érkezők bejelentése a megye élén álló császári hivatalnoknak. Ha valaki az előjárónak elmulasztotta jelenteni a bűncselekményt, súlyos büntetéssel súlytották. Ennek ellenére a rendszer nem működött tökéletesen. (Sheff, 1978. 83–84. o.) Ezt mutatja a konfliktusok informális úton történő rendezésének általánossá válása is. A pao-csia rendszert hasznosították a Csang Kaj-sek nevével fémjelzett időszakban és a japán megszállás alatt is. Ekkor vált véglegesen a besűgés, árulás színóimájává, amiért is a KNK megalakulása után végleg felszámolták. Az 1949 után megalakult lakóhelyi szervezeti rendszer a következők szerint épül fel. Az egy utcában lakó családok 1–1 főt delegálnak az ún. „utcatanácsba”, melynek tagjai közül alakítják meg a lakóhelyi bizottságot. Egy lakóhelyi bizottság – amely 10–12 lakóhelyi csoportból áll – körülbelül 5–600 család életét fogja át. Mintegy 15 lakóhelyi bizottságot tömörít és felügyel az ún. „utcairoda”, amely a városi igazgatás és a lakosság közötti kapocs szerepét tölti be, átfogva mintegy 10–20 ezer fő lakta terület életét. (Li, 1978. 57. o.) A lakóhelyi bizottságok – eleinte központi irányítás nélkül decentralizáltan működtek, de 1952-től a KKP működésükre vonatkozóan általános irányelveket bocsátott ki – többirányú feladatot töltenek be. Egyrészt nyilvántartják az adott terület lakóit, a kampányok lebonyolítása során mozgósítják a lakosságot, közreműködnek a közrend fenntartásában, va-

lamint az állami és pártszervek által lényegesnek tartott híreket, információkat közvetítik a lakosságnak. Az 50-es évek elejétől kezdve lakóhelyi bizottságok közvetlen irányítása alatt működik az ún. „közvetítő bizottság”. A közvetítő bizottság tevékenysége a családi és más testületek konfliktusfeloldó, békítő, ítélkező funkciójára emlékeztet. Feladata a családi, lakóhelyi együttélés során felmerült problémák meggyőzés, szükség esetén a közösség által alkalmazott kényszer segítségével történő megoldása, polgári jogi ügyek és kisebb súlyú bűncselekmények elbírálása. A bűncselekmények elbírálásánál egyfajta szűrő szerepét is betölti, amikor a súlyosabb bűncselekmények (nagyobb értékű lopás, sikkasztás, súlyos testi sértés stb.) kivételével, melyekben a bíróság dönt, minden másítékezési körébe von. Ebben a tekintetben hasonlít az európai szocialista országokban is ismert társadalmi bíróságokhoz és betölti az „elterelés” funkcióját. A közvetítő bizottság munkájában kizárólag laikusok vesznek részt.

- 11/A. Mao-Ce-Tung ebben a beszédében azt a tételt fejtette ki, hogy a (Kínai) szocialista társadalom sem mentes az osztályellentmondásoktól. Kétféle ellentmondást különböztetett meg. Az egyik a volt kizsákmányolók és a „nép” között feszül és feloldhatatlan, a másik a „népen” belül létezik (parasztok, munkások, értelmiségiek stb.) de feloldható, kibékíthető.
12. Beijing Review 1985. december 16.
13. Meg kell jegyezni, hogy a fiatalok bírósági rendszerének kialakítása jelenleg folyik. Elsőként 1987-ben a Sanghaji Körzeti Bíróságon létesült fiatalok bírósága. (L. Cheng, 1988. 203. o.)
14. A bűncselekmények súly szerinti differenciálásának kezdeményeivel is találkozunk. A kisebb súlyú bűncselekmények (ittas járművezetés, csekélyebb értékű lopás) elbírálását a közbiztonsági szervek hatáskörébe utalták. A közbiztonsági szervek ilyen esetekben figyelmeztetést és nem több mint 200 yüanig terjedő pénzbüntetést szabhatnak ki. (Cheng, 1988. 203. o.)
15. Meg kell említeni, hogy a Btk. 80. Cikke lehetővé teszi, hogy: „Abban az esetben, ha a nemzetiségi vagy autonóm területen e törvény a sajátosságok miatt nem alkalmazható, a tartományi vagy az autonóm terület állami szervei, a törvény rendelkezései alapján, a nemzetiségi politikai, gazdasági és kulturális sajátosságainak megfelelő, a követelményekhez alkalmazkodó, illetve kiegészítő szabályokat alkothatnak, amelyeket jóváhagyás és végrehajtás céljából az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságához fel kell terjeszteni”. Ennek megfelelően elképzelhető, hogy a Különös Rendelkezésekben írt büntetendő cselekmények sora nem teljes.
16. Lásd 14. számú lábjegyzetet.
17. A közbiztonsági szervek, a még hatályban lévő 1957. október 22-i törvény alapján a közrend elleni kisebb súlyú bűncselekmények miatt figyelmeztetést alkalmazhatnak, pénzbírságot, illetve közigazgatási őrizetet szabhatnak ki.
18. Egyedül az előzetes letartóztatás foganatosításakor, rendkívüli körülmények esetén teszi lehetővé, hogy a nyomozás során a házkutatást és motozást határozat nélkül foganatosítsanak.
19. Lásd 54. o.
20. A halálbüntetést kiszabó ítélet jóváhagyása egyes bűncselekmények, mint például: emberölés, nemi erőszak, rablás stb. esetén az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottságának 19. ülészakán, 1981. június 10-én hozott döntése értelmében felsőfokú népi bírósági hatáskörbe került.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baker, Beverly G. (1982): Chinese Law in the Eighties: The Lawyer and the Criminal Process (Symposium: The Role of Law and Lawyers in China) Alabama Law Review 46, 751–775. o.
Bonavia, David (1984): Verdict in Peking. The Trial of the Gang of Four. G. P. Putman's Sons New York

Bónis György (1972): A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában Akadémiai Kiadó, Budapest.

Borowitz, Albert I. (1977): Strict Constructions in Sung China: The Case of a Yün. American Bar Association Journal, 522-528. o.

Brady, James P. (1981): A Season of Startling Alliance: Chinese Law and Justice in the New Order International Journal of the Sociology of Law, 41-67. o.

Brady, James P. (1982): Justice and Politics in People's China Legal Order or Continuing Revolution Academic Press, New York, 1982.

Che'n, Paul H. (1981): Disloyalty to the State in Late Imperial China in: State and Law in East Asia Festschrift Karl Bünter ed. by Dieter Eikemeier and Herbert Franke Otto Harrasowitz, Wiesbaden 153-189. o.

Chen, Yang (1988): Criminal Procedure in China: Some Comparisons with the English System International and Comparative Law Quarterly Vol. 37, Part 1. January, 190-207. o.

Chen, Yang (1976): China Masses Protest a Rape Sentence Victimology: An International Journal

Chin, Kim (1982): The Criminal Code of the People's Republic of China Introduction The American Series of foreign Penal Codes

Fred B. Rothman and Co. Littleton, Colorado. Sweet e Maxwell, London, 1-21. o.

Chin, Kim (1986): The Right of the Accused to Defence Under the 1980 Socialist Chinese Code of Criminal Procedure Osteuropa Recht 2. 105-129. o.

Chiu, Hungdah (1977): Criminal Punishment in Mainland China. A study of some Yunnan Province Documents The Journal of Criminal Law e Criminology 3. 374-398. o.

Chiu, Hungdah (1985): Concept of Law in the Chinese Anti-Crime Campaign Harvard Law Review 8. 1890-1908. o.

Chiu, Hungdah (1982): The Criminal Code of the People's Republic of China. The Journal of Criminal Law e Criminology No. 1. 138-171. o.

Chiu, Hungdah (1982): The Criminal Procedure Law of the People's Republic of China The Journal of Criminal Law e Criminology No. 1. 171-203. o.

Cohen, Jeroma A. (1977): Reflections on the Criminal Process in China. The Journal of Criminal Law e Criminology 1977/3. 323-355. o.

Cohen, Jeroma A. (1978): Will China Have a Formal Legal System? American Bar Association Journal/October 1510-1515. o.

Cohen, Jeroma A. (1977): Chinese Law: At the Crossroads. The China Quarterly

Cohen, Jeroma A. (1982): Foreword - China's Criminal Code The Journal of Criminal Law e Criminology 1. 135-138. o.

Cohen Susan, Berman Harold J. and Malcolm Russel (1982): A Comparison of the Chinese and Soviet Codes of Criminal Law and Procedure The Journal of Criminal Law and Criminology No. 1. 238-258. o.

Douglas, Cathleen (1977): The Death Penalty; Chinese Style Trial 2. 44-46. o.

Elmer H. Johnson (ed. 1984) in: International Handbook of Contemporary Developments in Criminology Europe, Africa, the Middle East and Asia. Vol. 2., Greenwood Press, 107-141. o.

Franke, Reinhard, Klein, Michael, Ishar, Monika (1982): Studien zum Chinesischen Recht Band III. Formen Kriminellen Verhalten und Ihre Darstellung in der VR China Studienverlag, Dr. N. Brockmayer Bochum

Fischer, Erix (1975): Community Courts: An Alternative to Conventional Criminal Adjudication American University Law Review, 4-5. 1253-1291. o.

Fox, Richard G. (1983): Structure of the Criminal Prosecution and Trial Process in the People's Republic of China

Australian and New Zealand Journal of Criminology, 3. 133-145. o.

Gao, Xu (1983): Combatting Criminal Offenders by Relying on Masses in The People's Republic of China Police Studies, 1. 3-5. o.

Gelatt, Timothy A. (1982): The People's Republic of China and the Presumption of Innocence The Journal of Criminal Law e Criminology No. 1. 259-316. o.

Gniffke, Frank L. (1969): German Writings on Chinese Law Osteuropa Recht 3. 200-233. o.

Hansen, Ole (1980): Legality and Lawlessness in China Poly. Law Review, 1. 46-52. o.

Hazard, John N. (1983): The Experience with Constitutionalism in: The Legal System of Chinese Soviet Republic ed: W. E. Buther, Transnational Publishers Inc. Dobbs Ferry, New York 21-45. o.

Hsia, Thao-tai (1969): Chinese Legal Publications: An Appraisal Osteuropa Recht. 3. 234-281. o.

Imre György (1973): A pekingi szemüveg Kossuth Könyvkiadó

Johnson, Elmer (1986): Politics, Power and Prevention: The People's Republic of China Case Journal of Criminal Justice Vol. 14. 449-457. o.

Johnson, Wallace (1981): Group Criminal Liability in the Tang Code in: State and Law in East Asia ed. by Dieter Eikemeier and Herbert Franke Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 145-158. o.

Jordán Gyula (1987): Gazdasági-társadalmi reformok és a bűnözés kérdései Kínában Valóság, 2.

Johas, William C. (1976): A Possible Model for the Criminal Trial in the People's Republic of China The American Journal of Comparative Law Vol. 24, No. 2. 229-244. o.

Leng, Shao-Chuan (1977): The Role of Law in the People's Republic of China as Reflecting Mao-Tse Tung's Influence The Journal of Criminal Law e Criminology No. 3. 356-373. o.

Leng, Shao-Chuan (1982): Criminal Justice in Post-Mao China: Some Preliminary Observations The Journal of Criminal Law e Criminology No. 1. 204-237. o.

Li Hi, Victor (1978): Law without Lawyers A Comparative View of Law in China and the United States West View Press Boulder Colorado, 33-73. o.

Mädling, Klaus (1979): Strafrecht und Massenerziehung in der Volksrepublik China Suhrkamp Verlag

Münzel, Frank (1976): Philosophisches im Strafrecht der Volksrepublik China Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 3. 844-864.

Paragon, D. (1978): Administration of Justice and Law in New China Lawyers Cooperative Publishing Co. Rochester, nov.-dec. 42-56. o.

Pepinsky, Harold E. (1982): A Season of Disenchantment: Trends in Chinese Justice Reconsidered International Journal of The Sociology of Law 10. 277-285. o.

Pepinsky, Harold E. (1985): The Penal System Chinese-style: Reform with Discretion China News Analyses, February 15. 1-9. o.

Perry, Elizabeth J. (1985): Rural Violence in Socialist China The China Quarterly 8.

Perry, Elizabeth J. (1979): Recht in China Aufsätze aus der Volksrepublik China zu Grundsatzfragen des Rechts (Mitteilungen des Institutes für Asienkunde) Hamburg

Sanford H. Kadish (ed. 1983): Comparative Criminal Law and Enforcement; China in: Encyclopedia of Crime and Justice

The Free Press Collier Mac Millan Publishers, London, 1983. Vol. 1. 182–193. o.
 Shram, Stuart R. (1983): The Chinese Soviet Republik
 Some Introductory Reflections
 in: The Legal System of the Chinese Soviet Republic
 Ed by W. E. Butler Transnational Publishers Ind
 Dobbs Ferry New York. 7–20. o.
 Sheff, L. S. (1978): Bystander-Behavior, Law, Ethics D. C. Health and Company, Lexington
 Senger, Harro von (1979): Der Saatsgeheimnisschutz in der Volksrepublik China
 Peter Lang
 Bert, Frankfurt am Main, Las Vegas.
 Senger, Harro von (1982): Partei, Ideologie und Gesetz in der Volksrepublik China
 Peter Lang
 Bern und Frankfurt am Main.
 Townsend, D. E. (1978): The Concept of Law in Post-Mao China: A Case Study of Economic Crime
 Stanford Journal of International Law, Vol. 24. No. 2. 227–258. o.
 Tanka Endre (1986): Ázsiai termelési mód vagy feudalizmus? (A japán földviszonyok történelmi atavizmusai)
 Valóság, 11. 24–32. o.
 Townsend, D. E. (1987): The Concept of Law in Post-Mao China: A Case Study of Economic Crime
 Stanford Journal of International Law Vol. 24. No. 1. 227–258. o.
 Tsien, Tche-hao (1980):
 Analyse des Recents Codes Penal et de Procedure Penale de la Republique Populaire de Chine
 Revue de Science Criminelle et Droit Penal Compare 3. 641–660. o.
 Ward, Dick, Rodriguez, Matt (1984): 25 Years of Chines Policing at the Roof of the World
 Law Enforcement News, 11–12. 7–8. o.
 Zheng, Henry R. (1988): The Evolving Role of Lawyers and Legal Practice in China
 The American Journal of Comparative Law Vol. 36. No. 3. 473–524. o.
 Zu, Qiwu (1983): General Aspects of the Chinese Criminal Code and Code of Criminal Procedure
 UCLA Pacific Basin Law Journal, Spring-Fall, 65–75. o.

Strafrecht und Strafprozeßrecht in China in den 80-en Jahren
 (Zusammenfassung)

Der Artikel befaßt sich mit dem Straf- und Strafprozeßrecht der Volksrepublik China, in dem sich die folgenden Fragestellungen ergeben: Warum erst spät – im Jahre 1979 – auch im Vergleich zu den ehemaligen sozialistischen Ländern zu spät ein zusammenhängendes Gesetz des materiellen Strafrechts und Strafprozeßrechts in einem Land entstanden ist, wo Strafrecht und Strafprozeßrecht jahrtausendenalte Praxis haben? Welche politischen und philosophischen Prioritäten haben die Entwicklung beeinflußt, die dann bis 1979 führten? Welche Besonderheiten weisen die chinesische Kriminalität, die Rechtspflege das Strafrecht und Strafprozeßrecht auf?

ABOLITION OF CAPITAL PUNISHMENT IN HUNGARY

DR. TIBOR HORVÁTH DR. SC.
 professor of criminal law

I.

On motion of the League against Capital Punishment the Constitutional Court of the Republic of Hungary, in its decision published 24th October 1990, declared capital punishment unconstitutional and repealed all the statutory provisions concerning the infliction and execution of capital punishment.

This method of abolishing capital punishment is unprecedented in international legal practice and the resolution of the Constitutional Court was an unexpected and surprising step to the Hungarian general public. The question is justified: what made this step possible, what were the causes leading to it and why through the medium of the Constitutional Court.

The social and political background for this step was created by the process by which the Hungarian regime changed. It was in 1989, already possible to see that in the course of building up a democratic and constitutional state, and of the change in political regime, the preservation or the abolition of capital punishment was becoming a social, political, ethical and, lastly, legal dilemma which the renewed Hungarian society

---

DR. TIBOR HORVÁTH, DR. SC.
 Head of Department of
 Criminal Sciences,
 University of Miskolc,
 Hungary
 President of the League
 against Capital Punishment